

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

Бердақ номидаги Қорақалпоқ давлат университети

Ж. А. КУРБАНБАЕВ

**МУТАХАССИСЛИК ОЛИЙ ЎҚУВ ЮРТЛАРИДА
ТАЛАБАЛАР НУТҚ ОМИЛКОРЛИГИНИ
НАЗОРАТ ҚИЛИШ
(инглиз тилидаги Present Indefinite ва
Present Continuous материалида)**

Услубий қўлланма

**НУКУС
“Қарақалпақстан”
2010**

Курбанбаев Жавод Аминбаевич “Мутахассислик олий ўқув юртларида талабалар нутқ омилкорлигини назорат қилиш (инглиз тилидаги Present Indefinite ва Present Continuous материалида)”: Услубий қўлланма. – Нукус: Қарақалпақстан — 2010 — 76 б.

Мазкур услубий қўлланма мутахассислик олий ўқув юртлари қуйи босқич талабаларининг инглиз тилидаги феълнинг Present Indefinite ва Present Continuous шакллари бўйича нутқ омилкорлигини назорат қилиш масаласига бағишланган. Услубий қўлланма олий ва ўрта махсус таълим муассасалари ўқитувчилари ва талабалари учун мўлжалланган бўлиб, ундан ўқув жараёнида кенг фойдаланиш мумкин.

Услубий қўлланма Қорақалпоқ давлат университети Илмий-услубий Кенгашида муҳокама қилиниб, (№ 6 баённома, 2010 йил 30 июн) нашрга тавсия этилган.

Масъул муҳаррир: пед.ф.д., проф. Т.Қ.Сатторов

Такризчилар: пед.ф.д., проф. У.А.Алеуов,
пед.ф.н., доц. Д.Д.Мамирбаева

ISBN – 978-9943-346-62-8

© Қарақалпақстан. 2010.

I. Хорижий тил таълимида талабалар нутқ омилкорлигини назорат қилиш ва унинг моҳияти

Ўзбекистон Республикаси ўз мустақиллигини қўлга киритгандан сўнг илм-фан ва маданиятнинг ойдин йўлига чиқиб олди. Бу борада амалга оширилаётган ислохотлар фуқароларни, айниқса замон талабларига мос ёш авлодни инсонийлик ҳамда ватанпарварлик руҳида тарбиялашдек муайян мақсадларга йўналтирилганлиги билан муҳим аҳамиятга молик. Маънавият ва унинг миллий мезонларини қайта тиклаш, илмий салоҳиятни жаҳон андозаларига мувофиқлаштириш жамият олдига янгидан-янги вазифаларни кўндаланг қўяди. Президентимиз И. А. Каримов эътироф этганидек, “... фақат замон билан тенг қадам ташлаётган, тез ўзгараётган дунёнинг қатъий шарт ва талабларига жавоб беришга интилаётган мамлакатнинг келажаги ёруғ бўлади”¹.

Хорижий тил ўқитишнинг мақсад ва вазифаларини тўғри белгилаш ҳамда ўқув жараёнини ташкил қилишда муҳим аҳамият касб этадиган омиллар қаторига янги материални тушунтириш, унга оид машқлар ёки бошқа усуллар воситасида мустаҳкамлаш, яъни шу материал бўйича тил ўрганувчилар билим, кўникма ва малакаларини ҳосил қилиш ҳамда нутқда тўғри қўллай билишини назорат қилиш каби масалаларни киритиш мумкин. Бинобарин, “назорат таълимнинг муҳим таркибий қисмларидан бири бўлиб, унинг илмий йўналтирилган тизимини ишлаб чиқмай, юқори малакали мутахассисларни тайёрлаш муаммосини ҳал этиб бўлмайди”².

Ўқувчи ёки талабаларнинг билимини назорат қилиш барча фанлар, жумладан, хорижий тилларни ўқитишда ҳам кўпчилик методист-олимларнинг эътиборини тортиб келаётган масалалардан бири бўлиб, таълим жараёнида назорат ўқитиш тизимининг зарур қисми сифатида қаралади. Назорат мақсад ва вазифалари, объекти, шакли, усули ва унга тегишли барча хусусиятлар бевосита таълимнинг мақсад ва вазифалари

---

¹ Karimov I. A. O'zbekiston demokratik taraqqiyotning yangi bosqichida. – Toshkent: O'zbekiston, 2005. - B. 24.

² Настольная книга преподавателя иностранного языка. – Мн.: Вышэйшая школа, 2004. – С. 19.

асосида ташкил топади. Тажрибалар кўрсатишича, назорат масалалари бевосита таълим мақсади билан боғлиқ¹.

Тил мутахассислик олий ўқув юртларида хорижий тил амалий грамматикаси қуйидаги мақсадларда ўқитилади:

1) Коммуникатив мақсад. Нутқ фаолияти турлари – тинглаб тушуниш, гапириш, ўқиш ва ёзувнинг грамматик жиҳатдан тўғри бўлишини, нутқ вазиятига мос келувчи грамматик ҳодиса ва уларнинг мувофиқ шакллари қўллай олишни таъминлаш;

2) Бўлажак мутахассисларни хорижий тилнинг назарий грамматика курсини тинглашга тайёрлаш;

3) Бўлажак хорижий тил ўрганувчиларининг хорижий тил грамматикаси билан боғлиқ касбий малакаларини шакллантириш.²

Тажрибалардан маълумки, филологик олий ўқув юртларида чет тили амалий грамматикаси ўқитиш жараёнида фақат биринчи мақсадга эътибор қаратилади. Қолган икки мақсад таълим мазмуни доирасидан четда қолади ҳамда шу билан боғлиқ назорат объектига ҳам киритилмайди. Талабаларнинг назарий грамматикага тайёргарлик даражасини аниқлаш мақсадида мазкур грамматик ҳодисаларнинг парадигматик шакллари ҳақидаги билимларини назорат қилиш мақсадга мувофиқдир.

Шу боис биз ушбу услубий қўлланмада мутахассислик олий ўқув юртларида инглиз тили амалий грамматикасини ўқитиш мақсадларининг барчасини ўзида мужассам қилган назорат ва унга тегишли айрим масалаларни ёритишни режалаштирдик. Фикримизни инглиз тилидаги The Present Indefinite Tense (кейинчалик РІТ) ва The Present Continuous Tense (кейинчалик РСТ) материалида давом эттирамиз.

Талабалар нутқ омилкорлигини назорат қилишнинг лингвистик моҳиятини тил ва нутқ дихотомияси, тилнинг

---

¹ Теоретические основы методики обучения иностранным языкам в средней школе/А. А. Миролюбов, В. В. Краевский, В. С. Цетлин и др. / Под ред. А. Д. Климентенко, А. А. Миролюбова. – М.: Педагогика, 1981. – 418 с.

² Можина Т.М. Цели и задачи курса практической грамматики в языковом вузе.: Автореф. дисс. ... канд. пед. наук. - М.: МГПИИЯ. 1983. – С. 25.

услугий хусусиятлари, лисоний ҳодисалар қиёсий ва компаратив таҳлили, тил ҳодисалари қийинчиликлари ва уларнинг типологияси, интерференция ва транспозиция ҳодисалари каби масалалар ташкил этади ва мазкур масалаларга оид маълумотларни ҳисобга олиш назорат объектлари, функциялари, турлари, шакллари ва усулларини аниқлашда асос бўлиб ҳисобланади.

Чет тили фани бўйича талабалар нутқ омилкорлигини назорат қилишда дидактик тамойилларнинг барчаси ўз аксини топиши керак. Айниқса, назоратнинг талабалар билим, кўникма ва малакаларини баҳолашда назоратнинг ҳаққонийлик, табақали ёндашув, талабларнинг бир хиллиги тамойилларига риоя қилиш муҳим шартлардан биридир.

Назорат самарали бўлиши учун ҳар бир ўқитувчининг уни ташкил этиш, ўтказиш ва олинган натижаларни тўғри изоҳлашга пухта тайёргарлик кўришини тақозо этади. Шунингдек, талабаларга баҳо олиш учун ўқиш муҳим эмаслигини мунтазам равишда уқтириб бориш лозим, улар берган жавобнинг мазмун-моҳиятини кучайтириб бориш шарт. Шунинг билан бирга, асосийси, талабалар назоратни фақат баҳо ёки балл олиш эмас, балки уни рағбат, билимини янада оширишга интилиш воситаси сифатида тушунишлари ва қабул қилишларига эришиш лозим.

Маълумки, назорат таълим-тарбия жараёнининг таркибий қисми сифатида маълум функцияларни бажаради. Назорат функцияларини тўғри ташкил этиш таълим-тарбия самарасига улкан ҳисса қўшади. Бироқ соҳавий манбаларда назорат функцияларининг миқдори, уларнинг бир-бирига нисбатан аҳамиятлилик даражаси каби масалалар бўйича турли фикрлар учрайди. Назоратнинг адабиётларда ёритилган функциялари моҳиятини ўрганиш ва асосида талабалар нутқ омилкорлигини назорат қилишда қуйидаги функциялардан унумли фойдаланишни маъқул топамиз: таълимий, бошқарув, диагностик, тузатиш, ривожлантириш, огоҳлантириш, рағбатлантириш, баҳолаш, қайта алоқа ўрнатиш, умумлаштириш ва тарбиявий.

Назорат шакллари ўқув жараёнининг самарадорлиги ҳақида маълумот берувчи ва қайта алоқани таъминловчи диагностик ҳаракатларни амалга ошириш тизими ҳисобланади. Назорат шакллари куйидагича гуруҳлаш мақсадга мувофиқдир: назорат вақтида синалувчиларнинг билиш ёки билмаслиги, яъни эътибор ва ихтиёрли бўлишига қараб: очик ва яширин; назоратда иштирок этувчилар миқдорига кўра: якка, жуфт, комбинациялашган, ёппа; топшириқларнинг нечта тилда берилиши: бир тилда, икки тилда; назоратнинг ўтказилиш шакли: оғзаки ва ёзма; назорат олдига қўйилган мақсадига кўра: продуктив ва рецептив нутқ фаолияти турларини текшириш.

Назорат объектлари масаласи хусусида ҳам илмий манбаларда яқдил фикр мавжуд эмас. Хусусан, назорат объектларини бирламчи ва иккиламчи тоифаларга ажратиш ҳам эътироф этилган. Мазкур таълимотга кўра нутқ омилкорлигини ташкил этувчи малакалар бирламчи, тил аспектига оид нутқ малакалари эса иккиламчи тоифадаги объектларга тааллуқлилиги эътироф этилади.

Чет тиллар ўқитиш методикасида талабалар нутқ омилкорлигини турли даражаларда назорат қилиш тавсия этилади. Мазкур тавсияга мувофиқ талабаларнинг нутқ омилкорлигининг грамматик томони: 1) грамматик механизмлар, 2) грамматик кўникмалар, 3) нутқ малакалари, 4) оғзаки нутқ компетенцияси¹ даражаларида назорат қилинади. Нутқ омилкорлигининг ҳар бир даражасида назорат ўзига хос объектларга эга. Грамматик механизмлар даражасида гап моделларини танлаш, сўз шакллари танлаш, сўз тартибини аниқлаш; грамматик малакалар даражасида: реконструкция, англаш, танлаш, ўрнини алмаштириш, шакллантириш; нутқ кўникмалари даражасида: гапларни фикран боғлаш, олдинги даражада кўрилган операция ва кўникмаларни яхлит ҳолга келтириш, гапларни мантиқан боғлаш; оғзаки нутқ

---

¹ Горчев А.Ю. Объекты и приемы контроля в обучении грамматической стороне устной речи // Контроль в обучении иностранным языкам в средней школе. Редактор-составитель В. А. Слободчиков. - М.: Просвещение, 1986. - С.19-28.

компетенцияси даражасида: тинглаб тушуниш, гапириш, ўқиш ва ёзув малакалари назорат объектлари сифатида фарқланади.

Таълим объектларини назорат қилиш самараси унга қўйилган талабларнинг қай даражада риоя қилинишига боғлиқ. Назоратни тўғри ташкил этиш ўқитувчидан мазкур талабларни билиши ва улардан тўғри фойдаланиш лаёқатини талаб этади.

Талабалар аудиториясида олиб борилаётган амалий машғулотлар давомида тажрибамиздан келиб чиққан ҳолда инглиз тили грамматикасининг ўзига хос хусусиятлари, айниқса уларнинг она тилида учрамайдиган ва фарқ қилувчи ҳодисалар тил ўрганувчиларга ҳар хил даражада қийинчилик туғдиришига гувоҳ бўламиз. Лингводидактик қиёсий таҳлил натижасида инглиз тилидаги РІТ ва РСТ шакллари бўйича қуйидаги қийинчиликлар юқори даражадаги қийинчиликлар деб ҳисобладик:

РІТ бўйича:

1. Ушбу замон шаклининг бўлишли шаклида III шахс бирликдаги асосий феълга –(e)s қўшимчаси қўшилади. Ўзбек талабалари дуч келишлари мумкин бўлган асосий қийинчиликлардан бири бу қўшимчанинг қўшилишидир. Ўзбек тилида бундай ҳол йўқлиги бунга сабаб бўлади, яъни фақат III шахс бирликдаги феъл алоҳида ясалиш хусусиятига эга эмас. Шунингдек, асосий феълга –(e)s қўшилган вақтда орфографик ўзгаришлар содир бўлиши ҳам қийинчилик туғдиради.

М: to work - works   to do – does
to dry - dries   to translate – translates

2. Бўлишсиз гапларда not инкор юкламасини to do кўмакчи феъли билан асосий феъл оралиғига жойлашиши:

М: I do not start working.
Jamshid does not want to stay here.

3. Сўроқ шаклида to do кўмакчи феълининг эгадан олдин, бўлишсиз-сўроқ шаклда to do нинг эгадан олдинга чиқиб, not эса ва асосий феъл ўртасига жойлашиши:

М: Do you drink tea in the morning?
Does Karim think about it?

РСТ бўйича:

1. Мазкур замон-тус шаклида асосий феълга –ing кўшимчасининг қўшилиши:

М: I am going to the Institute.

He is leaving for Tashkent.

2. Асосий феълга –ing сифатдош ясовчи кўшимчасини қўшиш пайтида бир неча орфографик ўзгаришлар юз беради ва талабалар қийинчиликка учрайдилар.

М: to take – taking to begin – beginning

to cut – cutting to tie – tying

3. Ушбу шаклнинг асосий хусусияти бўлган to be ёрдамчи феълнинг тусланиши ва to be феълнинг мос шакли асосий феълдан олдин келиши.

М: I am not learning Spanish.

Saodat is living in Samarkand.

4. to be ёрдамчи феъли ва асосий феъл ўртасида жойлашиши.

М: I am not doing my homework.

Abror is not working in the garden.

5. Сўроқ шаклида to be феълнинг эгадан олдинги чиқиши ҳамда бўлишсиз-сўроқ шаклида эса to be феълнинг эгадан олдинга, not юкламасининг эга ва асосий феъл ўртасига қўйилиши.

М: Am I explaining nonsense?

Is Tom walking there?

Are you not looking for it?

Is she not coming?

Ўзбек гуруҳлари талабалари учрайдиган қийинчиликлардан яна бири – инглиз ва ўзбек тилларидаги сўз тартибининг ҳар хиллиги. РІТ ва РСТни нутқда қўллаш вақтида талабалар қийинчиликларга учрашининг асосий сабаби – ушбу тилларнинг ҳар хил тиллар оиласига мансублиги ва тилларнинг ҳар бирига хос хусусиятларнинг мавжудлиги ҳисобланади. Инглиз тилида гап қатъий белгиланган сўз тартиби қоидаси асосида тузилади. Бунда, масалан, бўлишли гапларда эгадан кейин кесим қўйилиши керак. Ўзбек тилида эса, барча туркий тиллардаги сингари, бўлишли гапларда кесим энг охири ўринда келади. Ёки инглиз тилидаги мазкур замон-

тус шаклларида қўлланилувчи таянч сўзлар – often, sometimes, seldom, usually, now, this time, constantly каби пайт равишлари кўпинча гап бошида ёки охирида қўлланади. Ўзбек тилида эса бундай таянч сўзлар эгадан олдин ёки кейин қўлланади.

M: Sometimes Karim goes to the library.

Карим ҳар замонда кутубхонага бориб туради.

Bob is watering flowers now.

Ҳозир Боб гулларга сув қуйяпти.

Бизнингча, ўзбек гуруҳлари талабаларининг инглиз тили грамматикасини ўрганиш жараёнида учрайдиган қийинчиликларни аниқлашнинг ўзи инглиз тилини ўзлаштиришда учрайдиган қийинчиликларни бартараф қилишнинг илк қадамидир. Шу билан боғлиқ, ўқитувчи тил қийинчиликларини ҳисобга олган ҳолда назорат ўтказиши мақсадга мувофиқ. Бунда, масалан, РІТни ҳосил қилишда гапдаги феълнинг III шахс бирликда ўзгаришга учраши назорат объекти бўлиши кутилади.

M: carry – carries

teach - teaches

РСТ билан ҳам шу ҳол кузатилади:

M: make – **making**

lie – **lying**

Шунингдек, РІТнинг бўлишли маънодаги шаклида N+V_(s/es), сўроқ гапларда do/does ёрдамчи феълнинг гап бошига қўйилиши ҳамда бўлишсиз гапларда not юкламасининг do/does ёрдамчи феълдан кейин келиши ҳамда РСТнинг сўроқ шаклида to be феълнинг эгадан олдига кўчиши ва бўлишсиз шаклда not инкор юкламасининг эга ва асосий феъл орасига қўйилиши аҳамият талаб этувчи ҳолдир.

Грамматик ҳодисанинг у м у м и й х у с у с и я т л а р и – масалан, РІТ ҳозирги замонда иш-ҳаракатнинг юзага чиқиши ёки чиқмаслигини билдиради. Феълнинг бу шаклининг ўзига хос хусусияти – у иш-ҳаракатнинг бажарилиш фактига алоҳида аҳамият беради. РІТ нафақат нутқ сўзланаётган вақтда, балки умумзамонда содир бўладиган иш-ҳаракатларни ифодалашда;

РСТ эса нутқ гапирилаётган вақтда содир бўлаётган ёки бўлмаётган иш-ҳаракатни ифодалаш учун қўлланилади.¹

Мазкур феъл шаклларининг қўлланиш ҳолларига эса алоҳида эътибор қаратиш лозим, чунки айнан шу жиҳатдан РІТ ва РСТ жуда мураккаб ҳисобланади. Бунда РІТнинг:

1. Доим такрорланиб турувчи иш-ҳаракатларни ифодалашида:

М: Karim **gets up** early every morning. His working hours **begin** at 9. 00.

2. Шахс ёки предметга хос бўлган тавсифловчи иш-ҳаракатни билдиришида:

М: He **looks like** a skinned rabbit with a huckered up old man's face. (E.H.)

3. Умумҳақиқат, умумзамон (Generic/Gnomic Present)ни билдиришида:

М: The Sun **rises** in the East.

4. Мақол ва маталларда афористик маъно ифодалашида:

М: Too many cooks **spoil** the broth.

Continuous шаклида қўлланилмайдиган, аммо нутқ жараёнида содир бўладиган ҳис-ҳаяжонни билдирувчи иш-ҳаракатларни ифодалашида:

М: But now we are happy and we **love** each other... (E.H.)

Яқин келаси замонда режалаштирилиб амалга ошириладиган иш-ҳаракатларни пайт равишлари ва ҳаракат феъллари қўлланган гапларни ифодалашида:

М: - When **do** you **go out** on the road again?, he inquired (T.D.).

Пайт ва эргаш гапларда келаси замонга тегишли иш-ҳаракатларни ифодалашда эргаш гап таркибида if, when, after, till, until, unless каби боғловчилар қатнашган гапларни ифодалашида:

М: If I **don't** **get** something pretty soon, I think, I'll go home (T.D.).

---

¹ Барноходжаева Х.С. Настоящее время изъявительного наклонения в английском языке и его соответствия в узбекском языке.: автореф. дисс. ... канд. фил. наук. - Ташкент: ТГПИИЯ. 1958. С. 9.

We shall have a free time until our instructor **returns** from Samarkand.

5. Ўтган замонда содир бўлган иш-ҳаракатларни жонлироқ қилиб кўрсатиш учун РІТ шакли (Dramatic ёки Historic Present) қўлланилишида:

М: ... the walk along the shore where I used to take her until she got too ill. Wherever I **go** it's the same thing: every market girl **comes up** to me with bunches of flowers – as if I wanted them now ... (V.).

РСТнинг:

- иш-ҳаракатнинг нутқ сўзланиб турган вақтда юзага чиқаётганлиги, ҳануз давом этаётганлиги ёки юзага чиқмаётганлигини ифодалашда;

М: You **are talking** like a child. (J. G.)

- кун, ой, йил давомида рўй бераётган иш-ҳаракатларни билдиришда;

М: ... we **are suffering** for the sign of the world... (P. A.).

- яқин келажакда содир бўладиган иш-ҳаракатни ифодалаш учун гапда to go, to come, to stay, to leave, to begin, to start каби ҳаракат феълларидан бири қатнашиб келиши;

М: The ships **are coming** in for rescuits. (I. A.)

- предметни тавсифловчи ҳар доим бўлиб турадиган иш-ҳаракатларни билдириши;

You **are doing** again mistakes in your speech, Tom.

ҳис-ҳаяжонни янада кучайтириш мақсадида гапда to feel, to see, to think каби ҳис қилиш, идрок этиш феълларининг қўлланилиши ҳоллари эътибор талаб қилиши муқаррар.

М: How **are you liking** it?

Бўлажак хорижий тил ўқитувчиларини тайёрловчи олий таълим муассасаларида амалий грамматикани ўқитиш мақсадларидан келиб чиққан ҳолда биз амалий грамматикани назорат қилиш объектлари қаторига охирги мақсадга тегишли бўлган талабаларнинг касбий тайёргарлигини ҳам киритиш мақсадга мувофиқ деб ўйлаймиз. Негаки, бўлғуси педагогларни талабалик давридан бошлаб касбга йўналтириш ўқув жараёни ва умуман таълим тизимининг самарадорлигига олиб келади.

Талабаларнинг амалий грамматика машғулотларида шаклланувчи касбий малакалари ва шу билан боғлиқ назорат объектлари қаторига қуйидагиларни киритамиз:

- грамматик ҳодисанинг ясалиши ва ишлатилишига намуна, мисол танлаш;
- грамматик материал устида мустақил ишлаш;
- грамматик материал юзасидан кўрғазмали қурол тайёрлаш;
- чет тили грамматикаси ҳақида тасаввур ҳосил қилиш;
- грамматик ҳодисаларнинг ишлатилишини кўрсатиш учун бадиий адабиётдан мисоллар топиш;
- грамматик хатони сезиш;
- чет ва она тили грамматик ҳодисаларини қиёслаш, улар ўртасидаги фарқ, ўхшашликни аниқлаш.¹

Мазкур касбий малакалар даражаси ҳар хил турдаги машқлар (грамматик ҳодисанинг қўлланиш ҳоллари, унинг ясалишини изоҳлаш, тўғри топиш кабилар) бажаришда намоён бўлади ва баҳоланади. Шунингдек, иш (ролли) ўйинлар орқали ҳам касбий омилкорликни аниқлаш ва баҳолаш мумкин.

Билим, кўникма ва малакаларни назорат қилиш объектларига талабалар билган, аммо айрим вазиятларда қўллай билмайдиган тил бирликларини ҳам киритиш мумкин.²

Талабаларнинг амалий грамматика бўйича нутқ омилкорлигини назорат қилишда блоклар методи/блокли назорат, тест, иш (ролли) ўйинлари, тил эгаллашнинг Европа тажрибаси асосида портфолио баҳолаш усули кабиларни кенг қўллаш мумкин.

II. Назорат ўтказишда блоклар методи

Мутахассислик олий ўқув юртлари қуйи босқичида инглиз тили грамматикаси бўйича айрим гаплар ва жумлаларда хатоларни бартараф этиш мақсадида ҳамда назоратнинг

---

¹ Саттаров Т.Қ. Мутахассислик бўйича амалий машғулотларда бўлажак чет тил муаллимининг касбий–услубий малакаларини шакллантириш (инглиз тили материалида): пед. фан. докт. ... дис. – Тошкент, 2000 – Илова 2-3 б.

² Юсупов У.К., Валиева М.И. К вопросу об объектах контроля усвоения лексики // Иностранные языки в вузах Узбекистана - № 587. Ташкент, 1979. – С. 153.

ишончлилигини ошириш учун унинг блоклар методидан фойдаланиш мумкин.

Блокли назоратни қисқа фикр ўрнида қўлланиладиган ва синтактик жиҳатдан тўлиқсиз гап билан аниқланадиган грамматик тузилиш ҳамда коммуникатив қийматга эга таркиб сифатида изоҳлаш мумкин. Бу ерда гапнинг бир бўлаги (эга, кесим ёки унинг қисми – тўлдирувчи ва ҳол)дан ташкил топган тўлиқсиз гаплар ҳақида фикр юритилмоқда.¹

Блокли назоратдан олдин талабалар бундай назорат асосида нутқий ифоданинг ташкилий қисмлари бўлган гап бўлаклари ҳақида мукамал тасаввурга эга бўлишлари керак.

Юқорида тилга олинган методикага биноан гап маълум блоклар йиғиндиси сифатида изоҳланади. Уларнинг орасида субъект (S) ва предикатив (P) турдагилари мажбурий равишда бўлиши даркор. Факультатив блоклар таркибига воситали, воситасиз ва предлогли тўлдирувчи кўринишидаги объектив блок (O) ҳамда ўрин-жой, пайт, сабаб, ҳолат ва мақсад ҳоллари билан ифодаланган адвербал (ҳолат) блоки (Adv.) ҳам киритилади.

Шундай қилиб, содда ёйиқ гапнинг чизмасини қуйидагича ифодалаш мумкин: S + P + O + Adv.

Ўқитувчи модел асосида мисол келтиради:

Mr. Smith listens to the world news every morning.

Талабалар модел асосида ўзларининг мисолларини тузадилар. Мазкур ҳолатда ўқитувчи РІТ замон шаклини қўллаган ҳолда талабаларнинг бўлишли гап тузиш малакасини назорат қилади. Бунда талабалар қисмларга ажратилмаган ва тилларо ва тил ички интерференцияси натижаси бўлмиш қуйидагича қийинчиликларга дуч келмоқда: она ва чет тилида гап тартибининг фарқланиши ва ўзгариши, III шахс бирликдаги феълга –(e)s қўшимчасининг қўшилиши, “every morning” пайт равишининг гапдаги ўрни кабилар.

Блоклар ёрдамида назорат қилишни талабалар билан чет тилида савол-жавоб шаклида кенгайтириш мумкин. Кўп

---

¹ Иванова Н.Н. Объекты поэтапного контроля грамматического контроля грамматического оформления высказывания // Вопросы организации контроля при обучении иностранному языку в неязыковом вузе. Выпуск 322. - М., 1988. – С. 72-78.

ҳолларда талабаларни муносабат билдиришга ундайдиган ўқув жараёнидаги ҳаётий вазиятлардан фойдаланилади. Талабалар жиддий қийинчиликларга учраган ҳолларда алоҳида блоклар ва уларнинг ўзига хос хусусиятларини такрорий равишда ўрганиш мумкин.

Муҳим диагностик қимматга эга блокни назорат туфайли назоратнинг қайта алоқа ўрнатиш функцияси ёрдамида талабалар йўл қўйган хатолар ва уларнинг келиб чиқиш сабаблари аниқланади ҳамда уларга тез барҳам берилади. Асосийси, талабаларнинг тайёр бўлмаган нутқида йўл қўйиладиган хатоларни олдини олишда самарали ҳисобланади, чунки у нутқий малакаларнинг юқори даражада шаклланишига олиб келади.

III. Тест - педагогик назоратнинг инновацион усули

“Тест” атамаси инглизча *test* – синов, текшириш маъноларини билдириб, ҳар қандай шахснинг психофизиологик ва шахсий хусусиятлари, интеллектуал ривожланиш даражаси, қобилияти, шунингдек, билим, малака ва кўникмаларини текширишда қўлланилувчи стандартлаштирилган топшириқлар мажмуаси ҳисобланади.

Республикамиздаги олий ўқув юртларига талабаларни қабул қилиш 1992 йилдан бошлаб тест синовлари орқали амалга оширилиши йўлга қўйилди. Йиллар давомида тест ва уни ўтказиш технологияси такомиллаша борди, ўзининг бир қанча ижобий томонларини кўрсатди. Натижада ўқув масканларида ўқув жараёнининг барча босқичларида ўқувчи ва талабаларнинг билиш даражасини аниқлашда анъанавий назорат усуллари билан биргаликда тест қўлланила бошланди.

Мавжуд педагогик ва психологик манбаларда тестлар мазмунига кўра қуйидаги гуруҳларга ажратилади:

- Умумий ақлий қобилият ва ривожланишни аниқловчи тестлари;
- Турли хил фаолиятда (вазиятда, соҳада) махсус қобилиятни аниқловчи тестлари;
- Ўзлаштириш, билиш даражасини текширувчи тестлар;

- Шахснинг ўзига хос жиҳатларини (хотира, характер, фикрлаш кабилар) аниқловчи тестлари;
- Шахснинг маданиятлилигини (умуминсоний, ижтимоий ва бошқа сифатлар) аниқловчи тестлар.¹

Ўқувчи ёки талабаларнинг билим, кўникма ва малакаларини аниқлаш мақсадида ўтказиладиган тест синовлари ўқув материали бўйича таълим олувчиларнинг билиш қобилиятини белгилашда аниқ маълумотлар беради. Хорижий тиллар бўйича ўтказиладиган тестлар лингводидактик тестлар деб юритилиб, уларда тил ўрганувчиларнинг тил (лексика, грамматика ва фонетика) материали ва нутқ омилкорлигини қўллаш даражаси турли босқичлар учун махсус ишлаб чиқилган алоҳида мезонлар орқали аниқланади.

Ўзлаштиришни текширувчи тестлар шаклига кўра яқка, гуруҳ билан ишлаш учун мослаштирилган, оғзаки ёки ёзма, компьютер орқали ўтказиш учун кўзланган каби турларга бўлинади.

Хориж тестологиясида талабаларнинг чет тилида самарали сўзлашувни ўзлаштирганлик даражасини аниқлаш бўйича асосан иккита тенденция кўзга ташланади. Биринчиси, талабаларнинг ўз ҳаракатида бажаришини (гапиришни) назарда тутуди ва бевосита уларнинг сўзлашуви баҳоланади. Иккинчи усулда уларнинг баҳоланиши билвосита амалга оширилади, яъни бунда назорат объекти сифатида уларнинг умумий ҳаракати эътиборга олинади (тил бойлиги, сўзларни ишлата билиши). Сўзлашув ҳаракатини бевосита баҳолашда интеграл тестлардан, билвосита баҳолашда эса дискрет (объект – тил бойлиги) ва интеграл (объект – сўзлашув қобилияти) тестлар қўлланилади.²

Дискрет тестлар турлари, оғзаки сўзлашувнинг самаралилигини текшириш мақсадида мустақил тарзда ёки катта тестнинг бир қисми сифатида ишлатилиши жуда кенг

¹ Подласый И.В. Педагогика. Новый курс. - М.: Владос, 2003. - С. 558.

² Аствацатрян М.Г. Определение уровня владения иноязычной продуктивной речью (зарубежный опыт тестирования // ИЯВШ. – М.: 1987. - №20. - С.29-37.

тарқалган усулдир. Унинг ижобий томони шундаки, сўз бойлиги танлаб олинади, ҳамма синалувчини тенг баҳолаш имконини берадиган бир хил ҳажм ва тузилиш соддалиги билан изоҳланади.

Интеграл тестлар сўзлашув ҳаракатининг у ёки бу кўринишини текширишга қаратилган бўлиб, бунда баҳолаш куйидагича амалга оширилиши мумкин: а) талабани маълум сўзлашув ҳаракати кўринишига жалб этиш, б) унинг алоҳида қобилиятларини ёки бошқа турдаги сўзлашув ҳаракатларини ўзлаштирганлигини текшириш.

Интеграл тест турлари куйидаги афзалликларга эга:

1. Баҳолаш мезони сифатида унинг синалувчи томонидан тайёрланган матн эътиборга олинади, яъни ундаги элементлар эмас. Топшириқ айнан матннинг яратилишига йўналтирилади.

2. Бошқариладиган тест-интервьюда барча синовдан ўтувчиларга ҳажми (реплика сони) мураккаблиги жиҳатидан бирдек материал берилади.

3. Тестлар олдиндан ишлаб чиқилган мезонлар (criterion-referenced measured) асосида синалувчининг ҳаракатини баҳолаш имконини беради. Бу маълум синалувчилар гуруҳидан олинган натижалар қиёси асосида баҳолашни (norm-referenced measure) амалга оширишдан фарқ қилади¹.

Шу жумладан, интеграл тестларга куйидаги камчиликлар ҳам хосдир:

1. Синалувчиларни баҳолаш олдиндан тайёрланган мезонлар асосида бажарилса ҳам назорат ўтказувчининг субъективлиги сақланиб қолади.

2. Тест муаллифи тақдим этадиган объект ва унинг асл ҳажми кўпинча мос келмайди, бу эса мазкур тестнинг яроқлилигига шубҳа уйғотади.

3. Имтиҳон олувчи томонидан синалувчининг нутқ тезлиги бошқарилса ҳам, интеграл тестларни ўтказиш кўп вақтни талаб қилади ва шу нуқтаи назардан бундай тестлар қулай эмас. Бу борада дискрет тестлар анча афзалликларга эга.

---

¹ Ingram E. Basic Concepts in Testing // The Edinburgh Course in Applied Linguistics. Vol. 4: Testing and Experimental Methods. - London, 1977. - P. 26-27.

Булар хориж тест ўтказиш тажрибасига ижодий ёндашиб, уларнинг ижобий томонларини қўллашимиз мумкинлигидан далолат беради.

Ҳозирги пайтда юртимиз таълим тизимида кўпинча якка, гуруҳ бўлиб ишлашга ва компютерда ўтказишга мўлжалланган тест синовлари кенг қўлланилади.

Ўқув жараёнида ахборот технологияларидан фойдаланиш даврида компютер калит вазифасини бажаради ва у ёки бу вазиятларда ўқитувчининг ўрнини ҳам босиши мумкин. Шунинг билан бирга талабалар олган билим, кўникма ва малакаларини компютер ёрдамида назорат қилиш ўқув жараёнида бир қатор афзалликларга эга эканлигини кўрсатди. Мутахассислар фикрича, компютерда назорат ўтказиш куйидаги қулайликларга эга:

- 1) Фойдаланиш учун ўта қулайлиги;
- 2) Вақтни тежайди;
- 3) “Қоғоздаги тест” камчиликларининг йўқлиги;
- 4) Таълим олувчиларнинг барчаси бир хил шароитда тест топшириши билан боғлиқ назоратнинг максимал ҳаққонийлиги кузатилиши;
- 5) Назоратнинг барча (жумладан ўз-ўзини назорат қилишни ҳам) турларида қўллаш мумкинлиги;
- 6) Босма вариантда қўллаш учун мослиги;
- 7) Шпаргалкадан фойдаланишга имкон бермаслиги;
- 8) Тест жараёни самарасини мунтазам ошириб боришга имкониятлар мавжудлиги¹.

Юқорида зикр этилган компютер тести афзалликлари ўқитувчи ва талабалар учун бундай тестларнинг осон ва қулайлиги педагогик назоратнинг самарали усули эканлигидан далолат беради.

Шуни таъкидлаш жоизки, ўқув жараёнида тузилган ҳар қандай тест саволлари ўқувчи ва талабаларнинг билимини холисона баҳолашга асос бўлавермайди. Чунки, тест тузишнинг ўзи “– сермашаққат меҳнат бўлиб, мутахассисдан ўз

---

¹ Непомнящая С., Хохлова Т., Абалихина Е. Компьютерное тестирование: плюсы и минусы (к вопросу о методике использования в учебном процессе) // Вестник высшей школы. Almamater. – Москва, 2006. - № 6. – С. 9-14.

соҳасининг билимдони ва ўрганувчиларнинг психологияси бўйича фундаментал билим ва кўникмаларга эга бўлишини талаб қилувчи фаолият ҳисобланади”¹.

Тест тузишда, авваламбор, топшириқлар фан бўйича давлат таълим стандартига мос келиши ва кенг қамровли бўлишига эътибор қаратиш лозим. Шунингдек, тест тузишда яна қуйидагиларга аҳамият бериш керак:

- ДТСда акс эттирилган талабалар билим, кўникма ва малакалари ҳамда босқичларга қўйилган талабларга мос келиши;

- савол ва жавобларнинг қисқа, лўнда ва равон бўлиши;

- саволларнинг фақат бир тўғри жавобни талаб қилиб тузилиши;

- жавобларнинг мазмунли бўлиши;

- материалга оид ҳар хил мураккаблик даражасидаги топшириқларнинг мавжудлиги;

- тест синовлари орқали назорат функцияларининг (масалан, диагностик, таълимий, тарбиявий ва бошқа) тўғри амалга оширилиши;

- фанлараро ўзаро боғлиқликнинг таъминланиши;

- берилган топшириқлар билан уларга ажратиладиган вақт миқдорининг тўғри келиши;

- кўп вариантли тестларда ва турли босқичларда топшириқлар мураккаблигини ҳисобга олиниши;

- назоратнинг ҳар хил турларида ўтказиладиган тест синовларида савол ва жавобларнинг такрорланмаслигини таъминлаши.

Юқорида таъкидлаб ўтилган умумий талабларга риоя қилинган ҳолда пухта тузилган тест топшириқлари талабаларнинг ҳақиқий билими, тафаккури, ижодий қобилиятини, шунингдек бунга қўшимча равишда, ўқитувчининг фаолиятини ҳам аниқлаш имконини беради. Бу орқали ўқитувчи нималарга кўпроқ аҳамият бериш кераклиги, тил ўрганувчиларга қайси материал қай даражада қийинчилик

---

¹ Кречетников К.Г. Проектирование креативной образовательной среды на основе информационных технологий в вузе. М.: Госкоорцентр, 2002. - С. 188.

туғдираётганлигини англаб етади, шубҳасиз, кутилган натижаларга эришишга замин яратади.

IV. Иш (ролли) ўйинлари ёрдамида талабалар нутқ омилкорлигини назорат қилиш

Маълумки, хорижий тил таълимида талабалар оғзаки нутқ фаолиятини назорат қилиш мақсадида ҳар хил ўйинлар ташкил қилинади. Оғзаки нутқнинг грамматик механизмларини ҳамда талабаларнинг касбий-педагогик малакаларини назорат қилиш мақсадида турли хил ўйинларни амалий грамматика машғулотларида назоратнинг самарали усули сифатида қўллаш мумкин. Мисол тариқасида муҳокама, тақдирот, иш (ролли) ўйинлар, мавзу, вазият ёки расм асосида гапириш (оғзаки тасвирлаб бериш), ўқиб маълумот олинган материални гапириб / айтиб бериш кабилар. Назоратнинг бундай ташкил қилиниши, биринчидан, талабаларда фанга бўлган қизиқиш, мотивацияни янада кучайтириш, иккинчидан, назоратнинг психологик томондан талабаларнинг фақат “хатоларини текшириш”, яъни камчиликларни топиш воситаси бўлиш даражасини камайитириши, учинчидан, назоратнинг қарийб барча функцияларининг тўлиқ амалга оширилиши, тўртинчидан, гуруҳ талабаларининг барчасини бир вақтнинг ўзида назорат қилиш имконини беради, ва ниҳоят, бешинчидан ва асосийси, тил ўрганувчиларнинг нутқ омилкорлиги ошишига хизмат қилади.

Иш ўйинларида талабаларнинг касбий фаолият шартларини ҳисобга олиш муҳим ҳисобланади. Ўйиннинг бу тури, авваламбор, бўлажак мутахассиснинг касбий фаолиятининг асосий жиҳатларини аниқлайди¹.

Ҳар бир ўйинда маълум бир мавзуга оид ҳар хил роллар қатнашиши мумкин. Масалан, ўқитувчи ва унинг талабалари, аудиториядаги ҳар қандай ҳолат, масалан, дарс ўтиш, мустақил ишлашни ташкил қилиш, интернетдан материал топишни уюштириш учун ўқитувчи, талабалар, ота-оналар, методист-

---

¹ Настольная книга преподавателя иностранного языка. – Мн.: Вышэйшая школа, 2004. – 522 с.

эксперт, педагог-эксперт, кафедра мудирри, декан муовини каби роллар; бирор бир машхур шахс (ўқув муассасидаги тажрибали профессор, методист-ўқитувчи) билан учрашувни уюштиришда таклиф қилинган талабалар, экспертлар каби роллар талабаларга бўлиб берилади.

Бундай иш ўйинларида талабаларнинг билим, кўникма ва малакалари гуруҳ бўйича, якка, босқичли ва якуний баҳолаш тизимида баҳоланиши лозим.¹ Ўйин ҳаракатлари балллар ёрдамида баҳоланади.

Ўйин ҳаракатларини баҳолашнинг асосий мезонларини қуйидагича белгилаш мумкин:

- қатнашувчиларнинг касбий омилкорлиги;
- ҳамкорлик фаолияти ва унга мос келувчи чет тилидаги мулоқотнинг самарадорлиги;
- ўйинда чет тилида шаклланган амалий билим, кўникма ва касбий малакалар;
- ўйин қатнашувчиларининг ҳар хил касбий ва нутқий муаммоларни ҳал қилиш лаёқати;
- ролни тўлиқ ва сифатли ижро этиш;
- вазифаларни ечишга ижодий ёндашиш;
- касбий фикрлашининг шаклланиши;
- тажрибалилик;
- мустақил таълим даражаси;
- касбий интизом ва мулоқот маданияти.

Мазкур мезонларнинг ҳар бирига биз мисол тариқасида максимал 1,5 балл ва жами 15 балл қўйиш мумкинлигини таъкидлашимиз мумкин. Бунда амалдаги рейтинг тизимида асосланиб, амалий грамматикага ажратилган ҳар бир ОЎга максимал 15 балл ва уни қуйидаги кўрсаткич келиб чиқади:

- 12,9 – 15 – аъло,
- 10,6 – 12,8 – яхши,
- 8,3 – 10,5 – қониқарли,
- 0 - 8,2 – қониқарсиз.

Кўриниб турганидек, назоратнинг бундай усулида бир вақтнинг ўзида гапириш, ўқиш, тинглаб тушуниш ва ёзув

---

¹ Ўша манба. 257 б.

(фикрни ёзма ифодалаш, саволлар тузиш) кўникмалари шаклланади ва қисқа вақт ичида уларни назорат қилиш имконияти берилади.

Ўйин тугагач, унинг натижалари ўқитувчи ва барча иштирокчилар томонидан муҳокама қилинади. Бундай муҳокамалар талабалар томонидан йўл қўйилган хатолар ва уларнинг таҳлили эмас, балки коммуникатив муаммоларини ечишга ёрдам беради.

V. Портфолио баҳолаш тизими

Маълумки, XX асрнинг иккинчи ярмида «чегарасиз Европа» концепциясининг пайдо бўлиши билан чет тилларининг инсоният ҳаётида тутган ўрнининг янада муҳимлиги яққол сезила бошлади. Мазкур концепция асосида мутахассислар томонидан «Хорижий тилларни эгаллашнинг умумевропа баҳолаш тизими» лойиҳаси ишлаб чиқилди ва Европанинг кўпчилик давлатлари таълим тизимида тажрибадан муваффақиятли ўтди. Лойиҳада хорижий тилларни эгаллаш даражасининг баҳолаш тизими ҳар бир босқич, даража учун тинглаб тушуниш, ўқиш, оғзаки мулоқот (диалог), монолог ва ёзув бўйича мезонлар алоҳида ишлаб чиқилган. Лойиҳанинг инглиз тилидаги варианты 1996 йилда “Common European Framework of Reference for Languages: Learning, Teaching, Assessment” номи билан Страсбургда чоп қилинган. Лойиҳада коммуникатив омилкорлик таълимнинг мақсади сифатида қаралиб, унда тил эгаллаш даражаси параметр ва мезонлари ишлаб чиқилган.

Европа Кенгашининг мазкур ҳужжати хорижий тилларни ўқитишда ёндашувларни тизимлаштириш ва тил эгаллаш даражаларини баҳолаш стандартларини ўзида мужассам этган. Лойиҳанинг асосий мазмуни қайси давлатда олий ёки умумтаълим мактабида, ёки шахсий тайёрлов курсларида ва қандай усуллар орқали чет тили ўрганилишига қарамасдан, барчага тушунарли бўлган ўрганиш предмети, шунингдек, билиш даражасини тасвирлаш ва баҳолаш учун махсус стандарт ишлаб чиқиш ҳисобланади. Натижада стандарт категорияларни қўллаган ҳолда тил эгаллаш даражаси тизими

ва шу даражаларни тасвирлаш параметрлари ишлаб чиқилган. Бу икки мажмуа яхлит тушунчалар тармоғини ташкил қилиб, улардан ҳар қандай тилни ўқитиш мақсадидан бошлаб то таълимнинг самарадорлигига эришилгунга қадар фойдаланиш мумкин.

Тиллар, жумладан хорижий тиллар ўқитиладиган таълим муассасаларида олиб борилган кўп йиллик тажрибалар натижасида тил эгаллашнинг даражаларини ажратиш каби асосий масала ҳал қилинган. Бунда 3 йирик даража: А – Basic User - элементар бошланғич, В – Independent User - мустақил, С – Proficient User – эркин қўллаш даражаларининг ҳар бири 2 га ажратилиб, изчиллик тизими асосида ташкил топган.

Мазкур стандартда мулоқот учун зарур бўлган умумий ва коммуникатив омилкорлик, вазиятлар ва мулоқот доиралари тасвирланган. Стандартнинг ижобий томонларидан бири А – С даражалари учун тасвирланган дескрипторларни тил ўрганувчиларнинг ўзлари мустақил баҳолашлари мумкин. Бундан ташқари ўқитувчи ҳам тил ўрганувчининг омилкорлик даражасининг ҳақиқий баҳолай олади. Бу объектив суръатда амалга оширилади. Талаба ҳам ўқитувчи ҳам билиш даражаси тўғрисида аниқ тасаввурга эга бўлади ва улар ўз вақтида камчиликларни бартараф қилишга ҳаракат қилишади.

Шуни таъкидлаш жоизки, умумевропа баҳолаш тизими негизида тил ўрганувчиларнинг чет тили бўйича коммуникатив омилкорлигини назорат қилишнинг янгича усули сифатида портфолиони (European Language Portfolio) ҳам қўллаш тавсия этилган¹.

Портфолио ҳозирги кунда кўпчилик Европа давлатлари олий ва умумтаълим мактаблари тизимида кенг жорий қилинган бўлиб, тил ўрганувчиларнинг маълум бир вақт мобайнида, у хоҳ машғулот вақтида, хоҳ мустақил таълим сифатида бажарган ишларининг натижасини кўрсатиб турувчи мажмуадир. Портфолио анъанавий назорат шаклларини

---

¹ http://lang.mipt.ru/articles/european_levels.html. - The Common European Framework of Reference for languages: learning, teaching, assessment. P. 20.

тўлдиради, талабаларнинг билим, кўникма ва малакаларини шакллантиришга хизмат қилади.

Портфолио ҳам тил ўрганувчилар, ҳам ўқитувчилар, ҳам иш берувчилар учун афзалликларга эга. Тил ўрганувчилар учун унинг афзаллиги шундаки, бунда талаба ўзининг ўзлаштириш даражасини мунтазам кузатиб бориши, олган билим, кўникма ва малакаларини ўзи баҳолай олиши ва келажакда бажариши кутилаётган ишларини режалаштириши мумкин. Ўқитувчилар учун эса вақтни иқтисод қилиш ва назоратнинг самарадорлигини ошириш мақсадида жорий назорат тури сифатида қўллаш мумкин. Иш берувчилар учун эса портфолиога қараб, талабанинг нималарга қодир эканлиги ҳақида тасаввурга эга бўлиши ва уни ишга олиш ёки олмаслик ҳақида қарор қабул қилишда ёрдам беради.¹

Портфолио нафақат баҳолаш усули, балки у қуйидаги бир неча муҳим педагогик вазифаларни бажаришга ёрдам беради:

- Талабаларнинг билим олиш учун интилишини ошириш;
- Талабаларнинг фаоллиги ва эркинлигини рағбатлантириш, таълим ва мустақил таълимнинг имкониятларини кенгайтириш;
- Талабаларнинг рефлексив ва баҳолаш (ўз-ўзини баҳолаш) малакаларини шакллантириш;
- Талабаларнинг ўқув фаолиятига мақсад қўйиш, уни режалаштириш ва ташкил этиш – таълим олиш кўникмасини юзага келтириш;
- Талабалар таълимини индивидуаллаштиришга кўмаклашиш;
- Таълим самарадорлигини умумлаштириш учун қўшимча асос ва имкониятларни тўплаш².

Умумевропа баҳолаш мезонлари асосида бир қатор давлатлар таълим соҳаси ходимлари ўзларининг шароитларидан келиб чиққан ҳолда баҳолаш тизимини ишлаб

---

¹ Исамухамедова Н.Н. Портфолио ноанъанавий баҳолаш тури сифатида // ЎзДЖТУ “Ёш олим – 2008” ИАА материаллари. - Тошкент, 2008. - 5-6 б.

² Шамова Т.И. и др. Современные средства оценивания результатов обучения в школе. М.: Педагогическое общество России 2007 - С. 54.

чиққанлар. Рус методистлари Н.Д.Гальскова, К.М.Ирисханова ҳамда Г.В.Стрелковалар ўз лойиҳасини кенг оммага тақдим этганлар. (Қаранг: Гальскова Н.Д., Ирисханова К.М., Стрелкова Г.В. Языковой портфель – инструмент оценки и самооценки уровня владения современными языками в XXI столетии (к 70-летию МГЛУ) // М.: Дидактика, 2000. - №3.)

Бизнинг шароитда эса мазкур масала ҳозирча Ўзбекистондаги Британия Кенгаши билан Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети эксперт-ўқитувчилари билан ҳамкорликда лойиҳа устида иш олиб бормоқдалар ва яқин келажакда ўз самарасини бериши кутилмоқда.

Портфолиони назоратнинг бир усули тарзида қўллаш рейтинг тизими учун қулай, десак хато бўлмайди. Аммо шунини таъкидлаш жоизки, чет тили ўрганувчиларининг тил аспекти бўйича билим, кўникма ва малакаларини умумевропа баҳолаш тизими асосида портфолио усули билан назорат қилиш ва баҳолаш самарали натижа бериши учун, аввало, умумевропа баҳолаш тизими негизида ўзимизнинг шароитдан келиб чиққан ҳолда баҳолаш мезонларини ишлаб чиқиш талаб қилинади.

Хулоса ўрнида шунини айтиш мумкинки, методик жиҳатдан тўғри ташкил қилинган назорат орқали таълим самарадорлигига эришилади ва бутун ўқув жараёнида назоратнинг барча функциялари тўлиқ амалга оширилиши кутилади. Ўқув жараёнидаги назоратда ҳар қандай грамматик ҳодисанинг талабалар учун қийинчилик туғдирувчи ва натижада хатоларга йўл қўйишлари мумкин бўлган хусусиятларини объект тарзида ҳисобга олиш ва уларни текширишда алоҳида ёндошиш мақсадга мувофиқдир.

Инглиз тилидаги феълнинг ушбу шакллари материалида ишлаб чиқилган топшириқлар ва тест саволларини ҳавола қиламиз.

VI. Топшириқлар ва тест саволлари

VI. 1. Жорий назорат* учун ишлаб чиқилган топшириқлар 1 вариант

1. Қуйидаги гапларни намуна асосида III шахс бирликдаги гапларга айлантинг:

Намуна: Every day I get up at 7.00. – Every day he/she gets up at 7.00.

1. I usually have lunch at home. 2. They do not like smoking in the room. 3. Sometimes we go fishing to the lake. 4. I dislike living in city because of air pollution. 5. Do you play the piano? 6. When they get home they first have dinner together. 7. We postpone the trip because 2 of our team members come late. 8. Every evening I like to stroll in the open air. 9. You keep it, don't you? 10. I spend all my money for the gift for my mother.

2. Намуна асосида гап бўлақларини тўғри жойлаштилинг:

Намуна: at, laughing, they, him, are. – They are laughing at him.

1. little, my, is, the flower, sister, watering. 2. getting is dark it (сўроқ гап). 3. very, usually, late, their, has, family, dinner. 4. wearing, is Rustam, shoes, brown, his. 5. reading, I, interesting, am, an, book. 6. Me, friends, mine, helping, are, some, of. 7. some, your, have, mistakes, in, pronouncing, you, sometimes, mistakes, speech. 8. repairing, he, broken, is, computer. 9. that's why, I, very, am, tired, and, to, bed, I, going, am. 10. are, sitting, they, sofa, on, the, reading, and, magazine.

3. Қуйидаги феълларни берилган моделлар асосида қўллаб гаплар тузинг: to like, to go, to feel, to fly, to enjoy.

Масалан: S + P. She goes.

S + P + O. She goes home.

S + P + O + Adv. She goes home by trolley-bus / after her work.

---

* Жорий назорат ҳар бир машғулота ўтказилишига қарамасдан, биз топшириқлар ишлаб чиқишни маъқул топдик.

4. Қуйидаги гапларни РІТ ёки РСТ дан бирида қўлланг:

1. It is a beautiful day. The sun ..... brightly (to shine). 2. Our working hour ... at 9. a.m. (to start). 3. Go on, I... to you (to listen). 4. Zuhra always ... her mother's advices (to follow). 5. He ... to listen to music loudly (to like). 6. I think, she ... your behavior (not to like). 7. Father and I ... how to solve the problem (to discuss). 8. The maiden ... the room twice every day (to clean). 9. What they ....here now? - They ... a new school here (to do; to build). 10. He used to live in a flat, but now he ... in a house (to live).

5. Қуйидаги микроматни она тилига таржима қилинг:

Peter is one of Britain's most successful music producers. Recently he's been working on various television and film projects, including the soundtracks for new TV drama series. This means that he'll be reaching a larger audience than ever before, an exciting prospect for someone who believes that all popular music is good music. "I don't believe in musical snobbery" he says. "If people like it, it's good; it is as simple as that".

He says writing music for television won't change the way he works. "Some people say that film or TV work is somehow more trivial than producing "real" music, but I don't see it that way it's a chance to stretch music in new directions and work with new kinds of people.

In the immediate future Kerr is setting off on a major European and US tour traveling with a small band of musicians and working with local performers in the countries they visit. It'll be fantastic, but a bit unpredictable too – every night I'll be playing with people I've never met before, and trying to combine out different musical backgrounds to develop something new. I'm confident it'll work out well, and it's a great feeling when everything falls into place. We wish him luck.

2 вариант

1. Қуйидаги гапларни намуна асосида III шахс бирликдаги гапларга айлантинг:

Намуна: Every day I get up at 7.00. – Every day he/she gets up at 7.00.

1. I like to go for a walk after the dinner. 2. Most nations of the world support world trade agreements. 3. Don't you ask for my opinion? 4. Most nations of the world support world trade agreements. 5. The Smiths live not far from the University. 6. I always appreciate his kindness to others. 7. We eat sandwich for the breakfast. 8. Now I understand the importance of knowing English language better. 9. Before going to bed my parents tell us fairy tales. 10. They study at the Faculty of Psychology.

2. Намуна асосида гап бўлакларини тўғри жойлаштилинг:

Намуна: at, laughing, they, him, are. – They are laughing at him.

1. for, it, now, time, don't have, I, tomorrow's, for, I, am, getting, because, ready, class. 2. use, my, I, usually, key, open, own, the, door, to. 3. going for, where, and, your, are, family, you, this summer, the vacation (сўроқ гап). 4. do, or coffee, want, to have, you, tea (сўроқ гап). 5. go, these, an Indian, girls, Sunday, and, watch, to the cinemas, there, every, movie. 6. going, I am, early, today, to bed. 7. planning, to Moscow, are, week, to fly, you next (сўроқ гап). 8. courses, group, this, is, four, semester, taking, this. 9. is, the world, the radio, the latest, giving crisis, news about. 10. enjoy, I, spending, usually, time, you, with.

3. Қуйидаги гапларни РІТ ёки РСТ дан бирида қўланг:

1. Every morning the sun ... in my room and ... me up (to shine, to wake). 2. Please, stop talking. I ... to concentrate (to try). 3. She ... her hair twice a week (to wash). 4. Bobur .... out of the window (to look). He ... a butterfly (to see). 5. Look! It ... to rain (to beginning). 6. He ... his girls fetch and carry like dogs... (to make). 7. This smart student usually ... his hand (to raise). 8. Girls .... at the dinner table at the moment (to sit). 9. My children ... watching TV if there is something interesting on it (not to stop). 10. What

Mrs. Smith ... about? (to talk) I ... any of her words (not to understand).

4. Қуйидаги феълларни берилган моделлар асосида кўллаб гаплар тузинг: to lie, to think, to develop, to offer, to fulfill.

Масалан: S + P. She goes.

S + P + O. She goes home.

S + P + O + Adv. She goes home by trolley-bus / after her work.

5. Қуйидаги микроматнни она тилига таржима қилинг:

Sleep is a subject few people know much about. We do know, though, that sleep is important for our physical health and for our mental well being.

But scientists tell us that sleep can only refresh us mentally and physically when given enough time to do so. And the correct amount of time varies from individual to individual. Seven hours may be too little for some, resulting in tiredness and restlessness. Or it may be too much. Only you can tell how much sleep you need to maintain your peak form.

Surveys show that 60% of the population sleeps between seven and eight hours each night, and you feel fine, may be you don't need as much sleep as you think you do.

Other factors that determine your sleep needs are your health, your job, your emotional state and the "efficiency" of your sleep. Sleep efficiency is very important because 6 hours of sound, restful sleep will do you more good than 10 hours of tossing and turning.

If you suffer from insomnia, as some people do, mild exercise can often help you to sleep at night. Just don't exercise too strenuously before bedtime. Generally speaking, exercise is important. In fact, there is some evidence that the better your physical condition, the better you will be able to sleep.

3 вариант

1. Қуйидаги гапларни намуна асосида III шахс бирликдаги гапларга айлантинг:

Намуна: Every day I get up at 7.00. – Every day he/she gets up at 7.00.

1. The weather is cold, that's why I don't want to go out. 2. I am optimist. I always think and believe that things are getting well. 3. According to this newspaper they need young specialists. 4. My roommates like to sleep till the lunch time. 5. I don't like to eat breakfast when I am alone. 6. Some kids are noisy and they don't want to obey their Mothers. 7. This Restaurant's foods are full of vitamins. I suggest having lunch here. 8. I don't like to drink water. I am not thirsty. 9. I want to make sure that I have enough money to go to the market. 10. Camels go without drinking water about 10 days.

2. Намуна асосида гап бўлакларини тўғри жойлаштиринг:

Намуна: at, laughing, they, him, are. – They are laughing at him.

1. the clouds, a good, is, there, moon, are, but, coming up. 2. on the subject, wants, no one, to, a long, have, lecture. 3. am, I, you, and, disturbing, men, these. 4. things, more, knows, these, about, in England, than, man, any. 5. do you good, what, get, them, out of (сўроқ гап). 6. wife, a man, his, and, at a table, are sitting. 7. to get, I, the airport, need, time, in. 8. like, to travel, I, want, because I, about, and, their, to know, other, more, culture, countries. 9. her, every, our, respects, employee, company, in. 10. different, consists, the book, of, stories, many.

3. Қуйидаги гапларни РІТ ёки РСТ дан бирида қўлланг:

1. Uzbek people usually ... their lunch with their friends (to have). 2. It ... dark. I am worried of getting lost (to get). 3. He always ... old women carry their heavy things (to help). 4. The company ... new shampoos (to suggest). 5. The government ... to improve the life of population now (to try). 6. As I ... at the University of World Languages I ... to learn second foreign language (to study, to want). 7. Our favorite teacher always ... us after classes (to help). 8. Prof. Smith, the rector of the Institute ... lectures on biology (to give). 9. We ... a flat in the centre of city which ... the park (to have, to overlook). 10. You ... the woman who ... toward us (to know, to come)?

4. **Қуйидаги феълларни берилган моделлар асосида қўллаб гаплар тузинг:** to listen to, to understand, to believe, to make, to express

Масалан: S + P. She goes.

S + P + O. She goes home.

S + P + O + Adv. She goes home by trolley-bus / after her work.

5. **Қуйидаги микроматнни она тилига таржима қилинг:**

Tokyo is a place that you can love and hate at the same time. The first “fact” about Tokyo, for me, is that there are too many people. I don’t mean the fact that twelve million people live there. That is four million more than the population of London or New York, though it is not an important fact for me.

In Tokyo there are always too many people in the places where I want to be. That is an important fact for me. Of course there are too many cars. Japanese people often spend a long time in traffic jams. At certain times of the day there are a lot people walking through the Oxford Street in London or near the shopping centers in other big cities. But streets in Tokyo always have crowded people on foot, which makes really difficult to walk.

The worst time to be in the street is at 11.30 at night. That is when the nightclubs are closing and everybody wants to go home. Usually the taxis are shared by four or five people who live in the same place.

During the day, people use the trains. Most people travel to and from work by train, and there is a station at almost every street corner. At most stations, trains arrive every two or three minutes. Usually the trains are nearly full when they arrive at the station, so the students have to push the passengers very hard. Sometimes, even the pushers are also pushed in by mistake, and they have to get out at the next station. They always leave and arrive on time.

4 вариант

1. Қуйидаги гапларни намуна асосида III шахс бирликдаги гапларга айлантинг:

Намуна: Every day I get up at 7.00. – Every day he/she gets up at 7.00.

1. Many people take care of wild animals to preserve them. 2. We have hot and humid weather during the summer. 3. Every day I pick up about 55-60 kilograms of cotton. 4. Do not they inform others about it? 5. George and his wife don't like fly because his wife is pregnant. 6. I miss the final exam, because teachers give me only bad marks. 7. I am lost. I do not know where to go. 8. I and my wife like to travel all over the world. 9. I am a married man. I have many responsibilities. 10. Every spring children go to mountains.

2. Намуна асосида гап бўлакларини тўғри жойлаштиринг:

Намуна: at, laughing, they, him, are. – They are laughing at him.

1. drink, you, some, before, the breakfast, coffee (сўроқ гап). 2. letter, this, I, in French, think, is, but, French, know, don't. 3. enough, it, is; getting, we, tired, are, tired. 4. Turkmenistan, he, embassy, of the, for the, works. 5. are, the, football, now, playing, right, boys. 6. technologies, most, libraries, are, today, centres, of, becoming, information. 7. an, play, important, in, libraries, our, role, life. 8. books, in, do, you, library, how, have your many own (сўроқ гап). 9. needs you he to get with touch in. 10. warm gets butter in room soft a.

3. Қуйидаги феълларни берилган моделлар асосида қўллаб гаплар тузинг: to vote, to save, to count, to win, to count

Масалан: S + P. She goes.

S + P + O. She goes home.

S + P + O + Adv. She goes home by trolley-bus / after her work.

4. Қуйидаги гапларни РІТ ёки РСТ дан бирида қўланг:

1. This medicine .... you ... better (to help, to feel). 2. Do you ... your e-mail every day (to check up)? 3. Why do you ... earrings (to wear)? 4. The city is big enough. It ... population about 3 millions

(to have). 5. It's unusual moment. People never ... here till 7.00. (to sleep). 6. Why are you late? Your groupmates ... composition (to write). 7. Health ... a great role in our life (to play). 8. I ... to the meeting right now (to go). 9. The majority of people ... two languages (to speak). 10. How much ... it ... to fly from Nukus to Tashkent (to cost)?

5. Қуйидаги микроматнни она тилига таржима қилинг:

These days, more and more people get caught for shoplifting; that is, taking things from shops and not paying for them.

Shops lose very large sums of money each year because people steal their items. But shops have done a lot to make sure that you have paid for everything you take out of the shop. They have their own detectives, they have mirrors and television cameras. Their goods are often marked with a special label that must be taken off at the cash desk or an alarm gets switched on if you try to get out of the door with them. Despite this fact, we often read of bands of shoplifters, often young people, who have become "experts" at stealing. What actually happens if the shopkeeper suspects you of stealing something?

The true story of Mrs. C. is a good example.

Mrs. C. went shopping twice a week. She did shopping for her own family and for some old people who could not get to the shops. She always went to the same supermarket. One day she met a friend in there. She had just chosen a piece of cheese from the shelf. While talking, Mrs. C. went out with her friend. But she was caught by the shopkeeper for taking a piece of cheese without paying.

Mrs. C. was shocked and while she was trying to explain what had happened outside the shop, people stopped to see what was happening. Mrs. C. knew many of them and felt very ashamed. She said she would pay for it at once. But the shopkeeper called the police. The policeman came and took Mrs. C. away.

At last, the judge listened the story, and just told her to go home and forget about it. She was free. However, she does not go to shopping . She is afraid of what people think about her.

5 вариант

1. Қуйидаги гапларни намуна асосида III шахс бирликдаги гапларга айлантинг:

Намуна: Every day I get up at 7.00. – Every day he/she gets up at 7.00.

1. They speak Spanish well because they lived in Madrid for a year.
2. It is raining. Do you go to the zoo anyway?
3. Passengers get the airport at least one hour before the flight.
4. Our English lessons begin with revising sounds and grammar material.
5. When Jack and his wife go on vacation they take the train.
6. I know a lot of short story writers.
7. We don't want to tell about it now.
8. We enjoy taking care of fishes in aquarium.
9. I try to speak more clearly.
10. Teachers always ask us not to use calculators.

2. Намуна асосида гап бўлакларини тўғри жойлаштилинг:

Намуна: at, laughing, they, him, are. – They are laughing at him.

1. likes, father, my, drinks, better, hot, than, drinks, cold.
2. of, your, that, looks, car, better your brother than.
3. the, birds, wakes, singing, of, morning, up, every, me.
4. a good, beginning, good, makes, a, ending.
5. what, sort, think, does, we, are, people, of, he (сўроқ гап).
6. men, make, women, houses, make, homes.
6. do, English, learn, you, faster, it, helps, to, you, think (сўроқ гап)
7. a talented, artist, Ali, is.
8. beautiful, nature, draws, he, scenes.
9. talking, I, am, about, I, what, know.
10. it sounds, It but, still, don't, good, I, believe.

3. Қуйидаги феълларни берилган моделлар асосида қўллаб гаплар тузинг: to look, answer, to have, to book, to appear

Масалан: S + P. She goes.

S + P + O. She goes home.

S + P + O + Adv. She goes home by trolley-bus / after her work.

4. Қуйидаги гапларни РІТ ёки РСТ дан бирида қўлланг:

1. The Museum ... financial aid to keep historic exhibits (to need).
2. My roommate never ... after himself (to pick up).
3. This young

specialist ... to work late (to come). 4. I ... two sisters. They ... at the University (to have, to study). 5. Concert ... a chance of having a rest (to give). 6. This thesaurus ... to me. I usually ... and ... it during the classes (to belongs, to bring, to use). 7. The government ... international students to have visas (to require) to enter the state. 8. Alisher ... a report at the moment (to prepare). 9. ... you ... your classmates to your birthday party (to invite)? 10. Listen. The phone ... again (to ring).

5. Қуйидаги микроматнни она тилига таржима қилинг:

Wherever you are in Britain, you are never located more than 120 kilometers away from the sea. So perhaps it is not surprising that the idea of the seaside holiday started there. There were enough beds in Blackpool's hotels and guest houses for half a million holiday-makers. But holiday fashions have changed a lot since the thirties. Today, two-thirds of British holiday-makers spend their holidays in Spain, Greece, Tunisia and the Canary Islands. Some people, though, still remain faithful to the traditional British seaside holiday: 78-year-old grandmother for example, Edna Parker, has just been to Blackpool for her annual summer holiday ... for the 58th time!

It all began back in 1934 when Edna, just married, spent her honeymoon in Blackpool with her husband, Cyril. They liked it so much that they decided to return to this place the following year. She always takes her holiday in the first two weeks of June and over the years she has always enjoyed doing the same things. This year, however, there was something different: the Lord Mayor held a special reception for Edna to celebrate her 58th Blackpool holiday. Will she coming back for a 59th visit? Edna promised that she would. "I wouldn't go anywhere else – and I'll be back next year. Blackpool has everything I want for a holiday – including the world's best fish and chips. And the town has so many happy memories."

VI. 2. Оралиқ назорат учун ишлаб чиқилган тест саволлари

1. Қуйидаги ҳарфларнинг қайси бирида РІТни ҳосил қилишда ўзгариш содир бўлади?

- A) –y
- B) – o
- C) – i
- D) – t

2. Қуйидаги сўзларнинг қайсилари РІТ да тўғри тузилган?

- A) carrys, dries, works
- B) does, hold, teaches
- C) come, tells, talkes
- D) finishes, ties, rules.

3. Қуйидаги сўзларнинг қайсилари РСТ да тўғри тузилган?

- A) assisting, evaluating, swimming
- B) forgetti, entering, reconstructing
- C) painting, triing, bulding
- D) liking, manageing, opening.

4. Қуйидаги гаплардан қайси бири тўғри тузилган?

- A) He always gets up at 9.00.
- B) Always gets up he at 9.00.
- C) He gets up always at 9.00.
- D) At 9.00. he always gets up.

5. Қуйидаги гапларнинг қайси бири РІТ да нотўғри тузилган?

- A) The State Commission checks all students' essays.
- B) He is a skilled builder. He builds about 5-6 houses each year.
- C) Sohiba play the piano every afternoon.
- D) Bahrom goes in for sports.

6. Қуйидаги гапларнинг қайси бири РСТ да нотўғри тузилган?

- A) I am really interested about this unusual event.
- B) What type of dancing is it?
- C) She is tell about her impressions of the UK travel.
- D) Look. An attractive girl coming up to him.

7. Қуйидаги гапларнинг қайси бирида грамматик хато мавжуд?

- A) Do yo have anything to eat?
- B) This method helps you solve your problem.
- C) I think, she really is loving you.
- D) For now, I don't have enough time for this.

8. РІТда қўлланувчи пайт равишларини топинг:

- A) at the moment, seldom
- B) now, every time
- C) always, then
- D) usually, sometimes

9. Қуйидаги гаплардан қайси бири РІТ да инсонга хос феъл-атворни ифодалайди?

- A) We want to begin our lesson.
- B) These days he behaves unusual himself.
- C) Zuhra is a good speaker.
- D) Olim translates literary texts from Russian into English.

10. Қуйидаги гаплардан қайси бирида хис-хаяжон феъли РІТда нотўғри қўлланилган?

- A) But now, we are happy and love each other. (E.H.)
- B) I am hating him for his fault!
- C) We listen to World Classic music.
- D) This little boy understands your words.

11. Қуйидаги гаплардан қайси бири РСТ да иш-харакатнинг нутқ жараёнида содир бўлаётганини билдиради?

- A) I am getting terrible, she said honestly affected by a feeling of trouble and shame. (T.D.: 128)
- B) Closing ceremony is soon.
- C) After this, we are going to Rome, Athens and then Istanbul...
- D) Is your traveling enjoyable for you?

12. Қуйидаги топшириқларда феълнинг мос шаклини топинг:

It's very pleasant to listen to her. She .... well.

- A) singes
- B) sings
- C) sing
- D) singer

- 13. Famous Hollywood actor .... to Uzbekistan soon.**
A) are coming
B) come
C) came
D) is coming
- 14. His father is a doctor and he ... to make his son a doctor too.**
A) want
B) wantes
C) wants
D) wanted
- 15. This author ... scientific articles in this paper.**
A) publishes
B) publish
C) publishing
D) publishes
- 16. Who ... French in your family?**
A) speaks
B) speak
C) speaking
D) speakes
- 17. He ... he's 27, but nobody ... him.**
A) says, believe
B) says, believing
C) says, believes
D) says, believs
- 18. Everybody ... to know about the outcome of this crime.**
A) want
B) wantes
C) wantis
D) wants
- 19. Please, don't put much sugar in my tea. You know I ... sugar.**
A) have to eat
B) quite like
C) don't drink
D) don't like

- 20. – What’s up? – I am in a hurry. That’s why ...**
A) I am running.
B) I am smiling.
C) I am standing in front of you.
D) I am spending much time with you.
- 21. – Hi! May I talk to Mrs. Betty?**
A) No, she is away.
B) No, she sleeps.
C) No, she is cooking the dinner.
D) No, she is busy.
- 22. – You must hurry! The bus...**
A) coming
B) comes
C) is come
D) is coming
- 23. If you... to be healthy you should ... in for sport every day.**
A) want, go
B) want, have gone
C) wanted, go
D) want, to go
- 24. You ... tired. What’s up with you?**
A) looked
B) look
C) looking
D) looks
- 25. He is an intelligent boy, but sometimes he ... common sense.**
A) wishes
B) asks
C) lacks
D) fails
- 26. This professor ... with his family in this district.**
A) lived
B) lives
C) live
D) is live
- 27. If I need a taxi I just ... it.**
A) have called

- B) have called
  - C) call
  - D) am calling
- 28. Don't worry. She is quite responsible girl. She ... soon.**
- A) return
  - B) returned
  - C) returns
  - D) returning
- 29. The manager ... you to do it in time.**
- A) is requiring
  - B) requires
  - C) require
  - D) required
- 30. Look! The Sun ... down.**
- A) go
  - B) goes
  - C) is going
  - D) going
- 31. Jane ..... the answer.**
- A) never know
  - B) never knows
  - C) never knowing
  - D) knows never
- 32. She .... home late in the evening.**
- A) is coming
  - B) coming
  - C) is come
  - D) come
- 33. Mr. Smith .... his work at 9 every day.**
- A) start
  - B) starts
  - C) starting
  - D) is starting
- 34. Listen to the noise! The children.... very good time.**
- A) have
  - B) are having
  - C) having

- D)is having
- 35. What ..... on Sundays?**
A)does Mary usually do
B)does Mary usually
C)usually Mary does
D)do Mary usually do
- 36. They always .... to their teacher.**
A)listens
B)are listening
C)listenes
D)listen
- 37. Why ..... to the party tomorrow?**
A)doesn't they come
B)aren't they coming
C)they to come
D)aren't they come
- 38. Everyone in class .... two languages.**
A)speak
B)speaks
C)is speak
D)speaking
- 39. Look! Your aunt .... a box of chocolate to you.**
A)brings
B)bring
C)bringing
D)is bringing
- 40. Stop laughing! We ... morning newspaper.**
A) reading
B) are reading
C) read
D) reads

2 вариант

- 1. Қуйидаги ҳарфларнинг қайси бирида РСТни тузишда ўзгариш содир бўлади?**
A) – w
B) – y
C) – e

- D) –m
- 2. Қуйидаги сўзларнинг қайсилари РІТ да тўғри тузилган?**
- A) tells, drinks, feel
  - B) goes, harmes, teaches
  - C) forgetes, looks, reads
  - D) ruin, makes, findes.
- 3. Қуйидаги сўзларнинг қайсилари РСТ да тўғри тузилган?**
- A) taking, getting, comeing
  - B) forgettin, inventing, understanding
  - C) cutting, leaving, saying
  - D) translateing, coming, joking.
- 4. Қуйидаги гаплардан қайси бири тўғри тузилган?**
- A) He goes to the University by tram.
  - B) To the University he goes by tram.
  - C) By tram to the University he goes.
  - D) He to the University by tram goes.
- 5. Қуйидаги гаплардан қайси бири тўғри тузилган?**
- A) I am waiting for him right now.
  - B) For him I am right now waiting.
  - C) I am for him waiting right now.
  - D) Right now I am for him waiting.
- 6. Қуйидаги гапларнинг қайси бири РІТ да нотўғри тузилган?**
- A) Lola tries to be the best student in her group.
  - B) Ahmad works at the hospital.
  - C) Zamira wants to buy a new phone.
  - D) Abror and his girl-friend goes for a walk along the city.
- 7. Қуйидаги гапларнинг қайси бири РСТ да нотўғри тузилган?**
- A) I'm only asking you to stop talking.
  - B) Do you feel ok?
  - C) Hi is talk about the problem with the manager.
  - D) It's blowing. That's why there is no need to go out.
- 8. Қуйидаги гапларнинг қайси бирида грамматик хато мавжуд?**
- A) We are staying in a hotel outside the town.
  - B) I am coming here every Saturday evening.

- C) I am giving an interview.
- D) With my friends we are having a wonderful time here.

9. РСТ да қўлланувчи пайт равишларини топинг:

- A) always, now
- B) now, at the moment
- C) seldom, never
- D) ever, usually

10. Қуйидаги гаплардан қайси бири РІТ да инсонга хос феъл-атворни ифодалайди?

- A) She likes to watch Korean films.
- B) He does not feel bad himself.
- C) Professor lives near the Airport.
- D) It takes 30 minutes to get to the Chilonzor station.

11. Қуйидаги гаплардан қайси бири РІТ да умумхақиқат, умумзамонни ифодалайди?

- A) I have some corn for dinner.
- B) He likes to know more about the event.
- C) Light goes quickly than sound.
- D) Mr. Smith writes the scenery of the ceremony.

12. Қуйидаги гаплардан қайси бирида РСТ да яқин келажакда содир бўладиган иш-ҳаракат ифодаланган?

- A) She is wearing wonderful shoes.
- B) Damir is going to the International Post-office.
- C) I am going to take a nap.
- D) I am going away, Julia, he said, for a few days. (T.D.)

13. Қуйидаги топшириқларда феълнинг мос шаклини топинг:

It's very difficult to work here. Its' employees .... ten hours a day.

- A)work
- B)working
- C)is working
- D)works

14. Both of them ... the piano well.

- A)plays
- B)play
- C)playing

- D)are play
- 15. My brother, who ... in Samarkand, ... to visit us.**
- A)live, is coming
  - B)lives, comes
  - C)living, is coming
  - D)lives, is coming
- 16. I'll call you when she ....at the hotel.**
- A)arrive
  - B)arrives
  - C)is arriving
  - D)arriving
- 17. I ..... what you ... .**
- A)do not understand, say
  - B)do not understand, are saying
  - C)do not understand, is saying
  - D)do not understand, saying
- 18. She is a good neighbour. She ..... our house when we are on holiday.**
- A)look after
  - B)look afters
  - C)looks after
  - D)looking after
- 19. His work has been regular and he ... an increase in salary.**
- A)deserves
  - B)deserve
  - C)deserving
  - D)deservs
- 20. He ....getting into trouble by refusing to be involved.**
- A)avoiding
  - B)avoids
  - C)avoid
  - D)avoides
- 21. These methods ... old-fashioned, but the third one ... .**
- A)sounds, works
  - B)sounds, work
  - C)sound, work
  - D)sound, works

- 22. I don't understand this word. What ... it ....**
A) is, mean?
B) does, mean?
C) is, means?
D) does, meaning?
- 23. My shoes ... holes in them, that's why I ... to the shoemaker.**
A) has, am going
B) has, go
C) have, am going
D) have, going
- 24. How ... now? Better than before?**
A) is your son feeling
B) do your son feel
C) are your son feeling
D) your son feeling
- 25. John is away on holiday. He ... in Italy.**
A) is staying
B) staying
C) stayes
D) stay
- 26. Cars and factories ... the air. We should .... our nature.**
A) pollutes, protect
B) pollute, protect
C) are polluting, protecting
D) pollutes, protects
- 27. Don't forget to switch the computer off when you ... to sleep.**
A) go
B) going
C) are go
D) goes
- 28. They ... at the moment.**
A) are play
B) are plaing
C) are playing
D) playing
- 29. We are happy. Because we ... our favourite film.**

- A)are watching
  - B)are watch
  - C)watching
  - D)watches
- 30. I usually ... my homework at home, but today I ... it at the library.**
- A)do, doing
  - B)do, am doing
  - C)am doing, do
  - D)am doing, am doing
- 31. Sometimes I ... to the bank when brother ... me money.**
- A)go, sends
  - B)go, send
  - C)go, sending
  - D)go, sent
- 32. Usually she ... TV but now she ... a book.**
- A)watches, is reading
  - B)watches, reading
  - C)watch, is reading
  - D)watches, reads
- 33. Nick ... his dog to the walk every evening.**
- A)takeis
  - B)taking
  - C)takes
  - D)taking
- 34. My brother ... very well but today his meal ... not good.**
- A)cooks, tasty
  - B)cooks, tasting
  - C)cooks, tastes
  - D)cook, tastys
- 35. What ... on Sunday afternoon?**
- A)are you do
  - B)are you doing
  - C)you are do
  - D)you are doing
- 36. The United States ... of fifty independent states in a Federation.**

- A) consist
- B) consists
- C) consisted
- D) consistes

37. Parents usually ... presents to their children on occasion of holidays.

- A) are giving
- B) give
- C) gives
- D) giving

38. They ... each other very much and they ... soon.

- A) love, are getting married
- B) love, are get married
- C) love, get marry
- D) love, are getting marry

39. You ... very tired. ... from the factory?

- A) look, are you comeing
- B) look, you are coming
- C) looking, are you coming
- D) look, are you coming

40. Tom is on holiday. He ... to bed late.

- A) goes
- B) go
- C) going
- D) is going

3 вариант

1. Қуйидаги ҳарфларнинг қайси бирида РІТни ҳосил қилишда ўзгариш содир бўлади?

- A) –d
- B) – f
- C) – y
- D) – o

2. Қуйидаги сўзларнинг қайсилари РІТ да тўғри тузилган?

- A) asks, answer, avoid
- B) deletes, repeats, helps
- C) plans, standes, listens

- D) protests, face, laughs
- 3. Қуйидаги сўзларнинг қайсилари РСТ да тўғри тузилган?**
- A) living, closeing, loves
  - B) examining, explain, kissing
  - C) eating, laying, forgetting
  - D) drinking, waiting, buying.
- 4. Қуйидаги гаплардан қайси бири тўғри тузилган?**
- A) I am looking for my note-book.
  - B) My note-book I am looking for.
  - C) I am looking my note-book for.
  - D) I am my note-book looking for.
- 5. Қуйидаги гапларнинг қайси бири РІТ да нотўғри тузилган?**
- A) I want to get there in time.
  - B) Sobir always speak loud.
  - C) She teaches little children.
  - D) We try all our best.
- 6. Қуйидаги гапларнинг қайси бири РСТ да нотўғри тузилган?**
- A) According to this advertisement a young woman is look for a boy-friend.
  - B) Chinese letters are difficult for me to learn.
  - C) Somebody is waiting for you, sir.
  - D) The interpreter is translating the last letter.
- 7. Қуйидаги гапларнинг қайси бирида грамматик хато мавжуд?**
- A) Well, I have only 100 dollars with me.
  - B) Everybody knows about the case.
  - C) Clear for me. I am understanding you.
  - D) Sometimes he changes his phone number.
- 8. Қуйидаги гаплардан қайси бири РІТ да доим такрорланиб турувчи иш-ҳаракатларни ифодалайди?**
- A) You get up awfully early, Henry, he said. (E.H.)
  - B) A friend in need is a friend indeed.
  - C) Most people eat much meat.
  - D) When do you go out on the road again? (T.D.)

9. Қуйидаги гаплардан қайси бирида ҳис-ҳаяжон феъли РІТда нотўғри қўлланилган?

- A) Yes, we are understand you.
- B) They invite all of us to their wedding.
- C) Salim needs a new room.
- D) How do you expect to pass exams?

10. Қуйидаги гаплардан қайси бири РСТ да кун, ой ёки йил давомида содир этилаётган иш-ҳаракатни ифодалайди?

- A) They are going to celebrate this event.
- B) Chicago is getting to be a great town. (T.D.)
- C) Why are you looking at me?
- D) I am flying to Australia for another three weeks.

11. Қуйидаги гаплардан қайси бирида РСТ да предметларни тавсифловчи ҳар доим бўлиб турувчи иш-ҳаракатни ифодаланган?

- A) Yes, sir, the same day, her things are lying about higgled-piggledly. (V.)
- B) Your average temperature is rising.
- C) I am busy. I am calling my client.
- D) Basketball playing is my hobby.

12. Қуйидаги топшириқларда феълнинг мос шаклини топинг: Mother can't come to the phone because she.... dinner.

- A) will cook
- B) is cooking
- C) cooks
- D) cooked

13. We .... tennis at five o'clock every Thursday.

- A) playing
- B) are playing
- C) play
- D) plays

14. Cats .... eating fish.

- A) like
- B) are liking
- C) likes
- D) is liking

15. The dog is hungry. It .... something to eat.

- A) wantes
  - B) is wanting
  - C) want
  - D) wants
- 16. If you .... ice, it .... .**
- A) will heat, melts
  - B) heated, melt
  - C) heats, melt
  - D) heat, melts
- 17. I ... in ghosts.**
- A) am not believe
  - B) don't believing
  - C) aren't believe
  - D) don't believe
- 18. Usually Bob cycles to college but today he .... .**
- A) walking
  - B) walks
  - C) is walking
  - D) walk
- 19. The sign .....no parking.**
- A) says
  - B) say
  - C) saying
  - D) sayes
- 20. My friend .....to stay with me for two months in the summer.**
- A) is coming
  - B) coming
  - C) is comeing
  - D) come
- 21. Nodir is very selfish. He never ..... about others.**
- A) worrying
  - B) worryes
  - C) worry
  - D) worries
- 22. If you .... me with my homework, I'll buy for you a hotdog.**
- A) helps

- B) will help
- C) help
- D) helping

23. I ... to ask you something before Mr. President ... here.

- A) want, comes
- B) want, is coming
- C) want, come
- D) want, coming

24. In weekends Jack .... blue jeans.

- A) wore
- B) wearing
- C) wear
- D) wears

25. I... Russian because I lived in Moscow for ten years.

- A) understand
- B) 'm understanding
- C) to understand
- D) 'll understand

26. Don't start cooking the meal until I .... you.

- A) will phone
- B) 'm phoning
- C) phoned
- D) phone

27. Madame Rose .... French at the World Languages University.

- A) teach
- B) teaches
- C) teaches
- D) teaching

28. Right now I am busy. I... Oliver Twist.

- A) read
- B) am read
- C) reads
- D) 'm reading

29. I'm going to visit Helen tonight if I ... finish my work earlier.

- A) finish

- B) shall finish
  - C) 'm going to finish
  - D) will finish
- 30. Phone me tomorrow if you .... like going out.**
- A) feel
  - B) will feel
  - C) feels
  - D) felt
- 31. The more I ... him, the nicer I ... him.**
- A) knowing, find
  - B) know, finding
  - C) know, find
  - D) know, finds
- 32. Nowadays Germans.... their diet because they ... about their health.**
- A) change, are careing
  - B) are changing, cares
  - C) are changing, are caring
  - D) are changing, care
- 33. My grandmother... me eat carrots, but I ..... ice-cream.**
- A) make, prefer
  - B) making, prefer
  - C) makes, prefer
  - D) makes, prefers
- 34. I am here to say that we ... next week. Everything is ready.**
- A) are leaving
  - B) leaving
  - C) will leave
  - D) leaved
- 35. The food that Malika ... in the kitchen ... delicious.**
- A) cooking, smelling
  - B) is cooking, smells
  - C) cooks, is smelling
  - D) cooks, smells
- 36. My colleagues usually ... four days a week, and this week they .... 5 days.**
- A) work, work

- B) are working, work
C) are working, are working
D) work, are working
- 37. We can go out now. ...**
A) It 's not raining
B) It's not rain
C) It doesn't rain
D) It does not raining
- 38. This bus ... here every half an hour.**
A) come
B) comes
C) coming
D) is coming
- 39. It ... good. What ... you...?**
A) smells, are, cooking
B) smelling, is, cooking
C) smells, are, cook
D) smells, is, cook
- 40. I ... bread for dinner. I ... fat.**
A) don't eat, becoming
B) don't eat, am become
C) don't eat, becomes
D) don't eat, am becoming

4 вариант

1. Қуйидаги ҳарфларнинг қайси бирида РСТни тузишда ўзгариш содир бўлади?

- A) - t
B) - w
C) - m
D) - e

2. Қуйидаги ҳарфларнинг қайси бирида РІТни ҳосил қилишда ўзгариш содир бўлади?

- A) -u
B) - w

C) – y

D) – d

3. Қуйидаги гаплардан қайси бири тўғри тузилган?

A) This course helps you get knowledge about history.

B) Knowledge about history this course you helps.

C) You get knowledge about history this course helps.

D) About history this course knowledge helps you.

4. Қуйидаги гапларнинг қайси бири РІТ да нотўғри тузилган?

A) Sometimes they asks me do a favoir.

B) Karim gets up late.

C) This book helps you improve your reading skill.

D) I don't like to wear jeans.

5. Қуйидаги гапларнинг қайси бири РСТ да нотўғри тузилган?

A) I am following my parents' advice.

B) We are listening to the songs of "Modern Talking".

C) He is revising tasks again and again.

D) Shh! Baby cries.

6. Қуйидаги гаплардан қайси бири РІТ да умумхақиқат, умумзамонни ифодалайди?

A) Too many cooks spoil the broth.

B) Every time they try to get rid of me. (E.H.)

C) What does he look like? – He looks like a skinned rabbit... (E.H.)

D) The Earth goes round the Sun.

7. Қуйидаги гаплардан қайси бири РІТ да ўтган замонда содир бўлган иш-ҳаракат маъносини ифодалайди?

A) Many rich people from different countries live in this city.

B) The same situation... wherever I go it's the same thing: every market girl comes up to me with bunches of flowers... (V.: 31.)

C) This polite girl studies at the Faculty of Information Technologies.

D) I just forgive you everything for that! (M.T.)

8. Қуйидаги гаплардан қайси бири РСТ да иш-ҳаракатнинг нутқ жараёнида содир бўлаётганини билдиради?

- A) Rowing is useful for the health.
- B) Stop smoking. There is no fresh air in the room.
- C) Don't you think we are going too far? (A.C.D.: 19)
- D) They are leaving for the city soon.

9. Қуйидаги гаплардан қайси бирида ҳис-ҳаяжон феъли РСТда нотўғри қўлланилган?

- A) You suppose I am thinking of signora Bolla? (V.: 64)
- B) I'm thinking it over.
- C) Are you hearing from him?
- D) I think, she is not understanding you.

10. Қуйидаги топшириқларда феълнинг мос шаклини топинг:

Sorry, she can not come to the phone. She ... a shower.

- A) takes
- B) is take
- C) is taking
- D) taking

11. She ... with her parents these days.

- A) is staying
- B) stays
- C) stayes
- D) staying

12. The Smiths ... in the town centre and their son ... to school.

- A) lives, walks
- B) lives, walk
- C) live, walks
- D) live, walk

13. The train "Registon" ..... at nine a.m. tomorrow.

- A) leavs
- B) is leaving
- C) leave
- D) leaving

14. Sardor ... how to use a computer these days.

- A) is learning
- B) learns
- C) learnes
- D) learning

15. As a rule my day ... at 7.00.

- A) start
- B) startes
- C) starting
- D) starts

16. Look! The cat .. your cutlet.

- A) eats
- B) is eating
- C) eating
- D) eat

17. Wait a minute, think what you ...

- A) are saying
- B) say
- C) saying
- D) says

18. You ... for nonsense!

- A) are shout
- B) shout
- C) are shouting
- D) shouting

19. A neighbour is a person who ... more about your affairs than you... .

- A) know, do
- B) know, are doing
- C) is knowing, do
- D) knows, do

20. Do you ... if she ... some money from you?

- A) agree, borrows
- B) agree, is borrowing
- C) agree, borrowes
- D) agree, borrow

21. A real gentleman never ... to smile when a lady ... and ... him.

- A) forgets, come up, speaks to
- B) forget, come up, speaks to
- C) forgets, comes up, speaks to
- D) forgets, comes up, speak to

- 22. Kids ... education. Because it ... them to become wise men.**
A) needs, help
B) need, helps
C) needs, helps
D) need, help
- 23. Professor ... about the outcomes of the event.**
A) thinks
B) think
C) thinkes
D) thinking
- 24. In Great Britain compulsory education ... at 5, and children ... primary school until they are 11.**
A) begin, attend
B) begins, attend
C) begin, attends
D) attends, attend
- 25. People often ... that television ... us about the current events, the latest news of all spheres in our life.**
A) say, informs
B) says, informs
C) says, inform
D) say, inform
- 26. This actor usually ... comic roles, but now he .... in tragedy.**
A) play, is playing
B) play, playing
C) plays, is playing
D) plays, plays
- 27. He ... bad. Despite that he .... to take medicine.**
A) is feeling, does not want
B) is feeling, is not wanting
C) feeling, does not want
D) feeling, is not want
- 28. I ... with you. You ... lies.**
A) don't agree, tell
B) don't agree, telling
C) don't agree, are telling
D) don't agree, are tell

29. I'm sorry. You ... us.

- A) are interrupted
- B) are interrupts
- C) are interrupt
- D) are interrupting

30. The President and the Parliament of our country ... our people and ... happy life in each holiday.

- A) congratulate, wishes
- B) congratulates, wishes
- C) congratulate, wish
- D) congratulate, wishes

31. At the beginning of each ceremony the headmaster .... the members of the delegation, and volunteers ... their speeches.

- A) introduces, make
- B) introduces, makes
- C) introduce, are making
- D) are introducing, make

32. Who ... you run the theatre?

- A) help
- B) helping
- C) are help
- D) helps

33. Leaves ... from the trees in autumn.

- A) falls
- B) fall
- C) are falling
- D) are fall

34. They ... to the new flat soon.

- A) are move
- B) moving
- C) are moveing
- D) are moving

35. Jahongir usually ... his homework between 2 and 5, but now he ..... the piano.

- A) does, plays
- B) does, is playing
- C) does, play

- D) does, playing
- 36. My father is busy now. He ... a newspaper.**
A) reads
B) reading
C) read
D) is reading
- 37. Sevinch ... the table, because guests ... soon.**
A) is laying, are coming
B) is laying, coming
C) lays, are coming
D) lays, come
- 38. Shuhrat usually ... computer games, but now he ... his tasks on the computer.**
A) plays, is doing
B) plays, does
C) plays, doing
D) play, is doing
- 39. - Where is Jack? – He ... to music.**
A) listens
B) is listening
C) listening
D) listen
- 40. The train ... Tashkent at 10.00 and ... in Samarkand at 14.00.**
A) leave, arrive
B) leaves, arrive
C) leaves, arrives
D) leave, arrive

5 вариант

- 1. Қуйидаги ҳарфларнинг қайси бирида РІТни ҳосил қилишда ўзгариш содир бўлади?**
A) –t
B) - u
C) - o
D) - y

2. Қуйидаги гаплардан қайси бири РІТ да инсонга хос феъл-атвори ифодалайди?

- A) Computer works slowly.
- B) She works for the British Council in Uzbekistan.
- C) He uses many new words and slangs in his speech.
- D) I want to learn Australian English.

3. Қуйидаги гаплардан қайси бири РІТ да яқин келаси замон маъносини ифодалайди?

- A) I always row when I get a chance. (E.H.)
- B) They are going to come today.
- C) I go out on post early tomorrow. (E.H.)
- D) Every time she promises to come in time.

4. Қуйидаги гаплардан қайси бири РІТ да яқин келаси замон маъносини ифодалайди?

- A) We need a financial support.
- B) You find new words in this dictionary.
- C) I haven't seen her for ages. I miss her very much.
- D) The train comes tomorrow evening.

5. Қуйидаги мақоллардан қайси бири РІТ да қўлланилган?

- A) Money spent on the brain is never spent again.
- B) Between two stools one falls to the ground.
- C) Touch pitch and you will be defiled.
- D) First think, then speak.

6. Қуйидаги гаплардан қайси бирида РСТ да яқин келажакда содир бўладиган иш-ҳаракат ифодаланган?

- A) The welder is repairing the broken pipe.
- B) This is getting serious, I am afraid.
- C) I am returning early in the morning.
- D) Reading rules are very difficult for me.

7. She ...here. Let's talk about her plans.

- A) comes
- B) come
- C) is coming
- D) coming

8. Don't enter the room. The teacher ... a new material.

- A) explains
- B) is explaining

- C) explaining
- D) explain

9. My Mother ... from Tashkent in 2 days.

- A) is returning
- B) returning
- C) return
- D) returns

10. Gulchehra ... a newspaper when she ... .

- A) does not read, eat
- B) does not read, eating
- C) does not read, eats
- D) does not read, is eats

11. Mohinur ... dishes. She always ... her mother to clear up the table.

- A) washing, helping
- B) is washing, is helping
- C) washing, helps
- D) is washing, helps

12. Every time when I ... to the market I ... gifts for my parents.

- A) come, buy
- B) come, am buying
- C) am coming, buy
- D) am coming, buying

13. Every day he ... to the University by bus. That's why he ... the bus.

- A) comes, waiting for
- B) comes, is waiting for
- C) is coming, waits for
- D) coming, waiting for

14. Take your umbrella. It ... .

- A) is raining
- B) raining
- C) is rain
- D) rain

15. The elephant ... to play with children, but children ... it.

- A) like, do not understand
- B) like, does not understand

- C) likes, does not understand
 D) likes, do not understand
- 16. ... if I ... the window?**
 A) do not you mind, open
 B) do not you mind, am opening
 C) are not you minding, open
 D) are not you minding, shell open
- 17. What ... tomorrow evening?**
 A) you do
 B) are you doing
 C) you doing
 D) you are doing
- 18. Where is Jack? - I ... , he ... .**
 A) think, sleeps
 B) think, sleep
 C) think, is sleeping
 D) think, is sleep
- 19. May I talk to Mr. Smith? – No, he .... a picture.**
 A) is painting
 B) paints
 C) painting
 D) is paint
- 20. She ... very hard, so it ... that she's ill.**
 A) work, is not surprising
 B) work, not surprising
 C) works, not surprising
 D) works, is not surprising
- 21. He ... of leaving for London soon, but it ... on the weather.**
 A) think, depend
 B) thinks, depends
 C) thinks, depend
 D) think, depends
- 22. In summer the Sun ... at 5.16. a.m.**
 A) rise
 B) is rising
 C) rising
 D) rises

- 23. My son ... a holiday. We ... him where to have a rest next Sunday.**
- A) needs, sending
  - B) needs, sends
  - C) need, are sending
  - D) needs, are sending
- 24. Jack always ... that his Mother ... him wake up early.**
- A) complains, makes
  - B) complains, make
  - C) complains, is making
  - D) complains, making
- 25. Jamshid is in the kitchen. He ... a sink there.**
- A) fits
  - B) is fit
  - C) is fitting
  - D) fitting
- 26. Dilbar ... to be nervous at the moment.**
- A) appearing
  - B) appear
  - C) appears
  - D) will appear
- 27. A long distance journey ... the travelers ... tired.**
- A) make, feel
  - B) makes, feels
  - C) makes, feel
  - D) make, feels
- 28. Are you busy? – Yes, I .... for a new apartment now.**
- A) look
  - B) am looking
  - C) looking
  - D) am look
- 29. The man who ... a cigarette is my elder brother.**
- A) is smoking
  - B) smokes
  - C) smoke
  - D) smoking
- 30. Listen! The music... good.**

- A) sounds
  - B) is sounding
  - C) sounding
  - D) sound
- 31. Although the Sun ..., it is still cold.**
- A) shines
  - B) shine
  - C) is shining
  - D) shining
- 32. I... what she ...?**
- A) wonder, is cooking
  - B) wonder, cooking
  - C) am wonder, is, cooking
  - D) wonder, cooks
- 33. He ... a newspaper. It's strange of him, because he never ... anything at this time of the day.**
- A) reads, read
  - B) reads, is reading
  - C) is reading, reads
  - D) is reading, is reading
- 34. My sister is 41. But she ...younger than her age.**
- A) looks
  - B) look
  - C) looking
  - D) is looking
- 35. Where is Sanjar? I think, he ... in the swimming pool. He always ... after his studies.**
- A) is swimming, is swimming
  - B) is swimming, swim
  - C) is swimming, swims
  - D) is swimming, swimming
- 36. The Smiths ... from the trip in the evening today.**
- A) are return
  - B) returning
  - C) returns
  - D) are returning
- 37. The Atlantic Ocean ... many countries.**

- A) wash
- B) washes
- C) washes
- D) is washing

38. We usually ... to Tashkent by train, but this weekend we ... by bus.

- A) go, are going to
- B) go, are going
- C) go, going
- D) go, go

39. I don't like him, because he ... always ... lies.

- A) - , tells
- B) is, tells
- C) is, tell
- D) - , telling

40. In summer Hamid usually ... tennis twice a week.

- A) play
- B) plays
- C) is playing
- D) playing

VI. 3. Якуний назорат учун ишлаб чиқилган назорат топшириқлари

1 вариант

1. Намуна бўйича қуйидаги гаплар қайси замон-тус шаклида ва у қандай иш-ҳаракатни билдириш учун қўлланганини айтинг:

Намуна: Philology studies both: language and literature.
- Present Indefinite, Gnomonic Present.

1. Today's young generation likes to play phone games. 2. We go to the nightclub after the dinner. 3. Well, that's what the folks are asking. (A.C.D. 51). 4. Sayora likes to write sms. 5. You are living in a cold climate at present. Are you accustomed to that? 6. Do you want to come with us to the museum tomorrow? 7. I don't like to go out in the evenings, because I go to bed quite early. 8. Who do you

suppose Frank is talking to? 9. Eh? You're talking nonsense, Styles. (A.C.D. 178). 10. The children play outdoor games in the afternoon.

2. Қуйидаги устунлардаги маъно жихатдан бир-бирига мос келувчи гапларни топинг:

А

1. Are you working hard
2. He goes to the library
3. They stay here
4. She is bringing a present
5. I do my hometasks at home
6. They are coming here
7. I go home after my classes by metro
8. She is spending too much time for computer games
9. My parents make me follow their advices
10. She invites her friends to her house

В

1. once a week.
2. at the moment.
3. every time
4. always.
5. these days?
6. sometimes.
7. usually.
8. every afternoon.
9. now
10. seldom

3. Расмни РИТ ва РСТни қўллаган ҳолда тасвирланг:

4. Берилган вазиятни 12-15 гап билан тасвирланг:
My stay in a foreign country.

5. Қўйидаги калит сўзлар асосида 12-15 гапдан иборат диалог тузинг:

profession, education, degree, specialist, experience, hard-working, skills.

2 вариант

1. Намуна бўйича қўйидаги гаплар қайси замон-тус шаклида ва у қандай иш-ҳаракатни билдириш учун қўлланганини айтинг:

Намуна: Philology studies both: language and literature.

- Present Indefinite, Gnomonic Present.

1. I don't know her. We are only having lunch at the same table. 2. ... sometimes he joins in the sport himself, vaulting over tables and chairs... (A.C.D. 31). 3. You make a big mistake. (A.C.D. 32). 4. I see you are smoking. Do you know it is harmful even for others who are standing near you? 5. These long roads lead to Rome. 6. Do they cut the grass in the garden themselves? 7. I am taking a taxi to the railway station tomorrow. 8. Well, I think we're all getting sleepy, so perhaps we'd better go to bed. (A.C.D. 74). 9. I don't watch TV very much because I know it is harmful for health. 10. Mr. Jack raises many different kinds of roses in his garden.

2. Қўйидаги устунлардаги маъно жиҳатдан бири-бирига мос келувчи гапларни топинг:

A

1. Damir is reading a book in bed
2. Who wants to eat an ice-cream
3. I am awfully tired
4. The phone is not working.
5. Does the train arrive in time?
6. Why are you looking at me like that?
7. Do you go to football club?
8. She is lying on the grass in the park
9. I don't want to go anywhere .
10. My colleague is bargaining in the bazaar.

B

1. usually?
2. always
3. every time?
4. seldom
5. now?
6. once a week?
7. these days
8. every afternoon
9. at the moment
10. sometimes

3. Расмни РІТ ва РСТни қўллаган ҳолда тасвирланг:

4. Берилган вазиятни 12-15 гап билан тасвирланг:
Picnic.

5. Қуйидаги калит сўзлар асосида 12-15 гапдан иборат диалог тузинг:

cooking, tasty, ingredients, kitchen, electric microwave, fridge, to scrape.

3 вариант

1. Намуна бўйича қуйидаги гаплар қайси замон-тус шаклида ва у қандай иш-ҳаракатни билдириш учун қўлланганини айтинг:

Намуна: Philology studies both: language and literature.
- Present Indefinite, Gnomie Present.

1. Why are you carrying an umbrella? – It is raining outside. 2. A lazy man works twice. 3. A storm is coming tonight. 4. The farmers of our country mainly grow cotton, vegetables and fruits. 5. There are two chaps, and they come out on nights when the moon is at full and challenge the passers-by to fight in the old style. (A.C.D.

51) 6. Bob is leaving for London on Saturday. 7. They are getting ready for their son's wedding ceremony. 8. You are talking too much. 9. Why are you looking so nervous? 10. Today, everyone is talking about world crisis.

2. Қуйидаги устунлардаги маъно жиҳатдан бир-бирига мос келувчи гапларни топинг:

A

1. Bobur writes short stories
2. We read a newspaper
3. Sobir is going there
4. I cook dinner myself at home
5. They are translating gazels
6. We have a rest on the bank of the river
7. He makes phonetic mistakes
8. We drink boiled water
9. Sevara cooks tasty
10. Is he learning English

B

1. at the moment.
2. every time
3. once a week.
4. usually.
5. sometimes.
6. these days?
7. every afternoon.
8. seldom.
9. now.
10. always.

3 Расмни РИТ ва РСТни қўллаган ҳолда тасвирланг:

4. Берилган вазиятни 12-15 гап билан тасвирланг:

My favorite movie.

5. Қуйидаги калит сўзлар асосида 12-15 гапдан иборат диалог тузинг:

to enjoy, grass, open air, transport, basket, snack, ball.

4 вариант

1. Намуна бўйича қуйидаги гаплар қайси замон-тус шаклида ва у қандай иш-ҳаракатни билдириш учун қўлланганини айтинг:

Намуна: Philology studies both: language and literature.

- Present Indefinite, Gnostic Present.

1. My new job starts next week. 2. What is Jack doing? - He is listening to music in the living room. 3. The word “identical” means “equal”, “the same”. 4. Every time when he comes home he brings bread of Samarkand. 5. Does he walk about here with two maids? (A.C.D. 31) 6. But you are not speaking of a real ghost, Venn... (A.C.D. 99). 7. Don't call him, he is working on his thesis. 8. Water boils at 212° Fahrenheit. 9. Where is Sobir? – He is not here. He is playing tennis with his friend. 10. I am looking for my book. I have to finish my home tasks.

2. Қуйидаги устунлардаги маъно жихатдан бир-бирига мос келувчи гапларни топинг:

A

1. Teacher asks us to speak English
2. Is Salim eating lunch with us
3. He does not let her go to the dance.
4. They are laughing at him
5. We have tea with milk
6. I am learning this text by heart
7. He likes to drink cherry juice
8. She plays leading roles in plays
9. My father does not use mobile phone
10. I swim in the river

B

1. these days?
2. now.
3. once a week.
4. usually.
5. always.
6. at the moment.
7. sometimes.
8. seldom.
9. every time
10. every afternoon

3. Расмни РІТ ва РСТни қўллаган ҳолда тасвирланг:

4. Берилган вазиятни 12-15 гап билан тасвирланг:
How do I improve my English?

5. Қуйидаги калит сўзлар асосида 12-15 гапдан иборат диалог тузинг:

to go in for sport, to win, fan, to support the team, health, popular, favourite.

5 вариант

1. Намуна бўйича қуйидаги гаплар қайси замон-тус шаклида ва у қандай иш-харакатни билдириш учун қўлланганини айтинг:

Намуна: Philology studies both: language and literature.
- Present Indefinite, Gnomonic Present.

1. I always drink coke when I am thirsty. 2. What are you doing after the work today? 3. I don't go to the movie because I am busy. 4. He usually makes some mistakes in his writing. 5. Why does he have a book in his hand? 6. I lay down again, and I think feel asleep (A.C.D. 78). 7. Mary always leaves for school at 7.45. 8. Do you usually do morning exercises? 9. I don't know what the

deuce you fellows are talking about, said Hastie. (A.C.D. 194). 10. I don't remember her. What does she look like?

2. Қуйидаги устунлардаги маъно жиҳатдан бир-бирига мос келувчи гапларни топинг:

A	B
1. Students are taking active part in it	1. often
2. He receives letters from his family	2. always
3. They produce wool	3. these days
4. We go to the supermarket	4. usually?
5. Is it raining outside?	5. now
6. Dean checks up the students' attendance	6. once a week
7. I am searching English proverbs in the Internet	7. every time
8. She likes to eat alone	8. every afternoon
9. He does not want to sleep early	9. sometimes
10. Olympic Games take place every 2 years	10. at the moment

3. Расмни РИТ ва РСТни қўллаган ҳолда тасвирланг:

6. Берилган вазиятни 12-15 гап билан тасвирланг:

Latest Information Technologies and their advantages.

7. Қуйидаги калит сўзлар асосида 12-15 гапдан иборат диалог тузинг:

Art, cinema, leading role, ticket, actor, talent, to play, famous, foreign and native movie.

VII. Тест саволлари жавоблари

Тест №	1 вариант	2 вариант	3 вариант	4 вариант	5 вариант
1	A	C	C	D	D
2	B	A	B	C	C
3	A	C	C	A	C
4	A	A	A	A	D
5	C	A	B	D	B
6	D	D	A	D	C
7	C	C	C	B	C
8	D	B	A	C	B
9	B	B	A	D	A
10	B	A	B	C	C
11	A	C	A	A	D
12	B	D	B	C	A
13	D	A	C	B	A
14	C	B	A	A	A
15	D	D	D	D	D
16	A	B	D	B	A
17	C	B	D	A	B
18	D	C	C	C	C
19	D	A	A	D	A
20	A	B	A	A	D
21	C	D	D	C	B
22	D	B	C	B	D
23	A	C	A	A	D
24	B	A	D	B	A
25	C	A	A	A	C
26	B	B	D	C	C
27	C	A	B	A	C
28	C	C	D	C	B
29	A	A	A	D	A
30	C	B	A	C	A
31	B	A	C	A	C
32	A	A	D	D	A

33	B	C	C	B	C
34	B	C	A	D	A
35	A	B	B	B	C
36	D	B	D	D	D
37	B	B	A	A	C
38	B	A	B	A	B
39	D	D	A	B	A
40	B	A	D	C	B

Мундарижа

I. Хорижий тил таълимида талабалар нутқ омилкорлигини назорат қилиш ва унинг моҳияти	3
II. Назорат ўтказишда блоклар методи	12
III. Тест - педагогик назоратнинг инновацион усули	14
IV. Иш (ролли) ўйинлари ёрдамида талабалар нутқ омилкорлигини назорат қилиш	19
V. Портфолио баҳолаш тизими.....	21
VI. Топшириқлар ва тест саволлари.....	25
VII. Тест саволлари жавоблари.....	73

Курбанбаев Жавод Аминбаевич

**Мутахассислик олий ўқув юртларида
талабалар нутқ омилкорлигини назорат қилиш
(инглиз тилидаги Present Indefinite ва Present Continuous
материалида)**

Услубий қўлланма

Ўзбек тилида
“Қарақалпақстан” нашриёти
Нукус - 2010

Бош муҳаррир
Муҳаррир
Рассом

Р. Аббазов
Г.Пирназарова
А.Жаримбетов

“Қарақалпақстан” нашриёти:
742000, Нукус, Қорақалпоғистон кўчаси, 9.

Бердақ номидаги
Қорақалпоқ давлат университети босмахонаси
Лицензия № 11 – 665 28-февраль 2001-йил

Ҳажми 4,8 б.т.

Буюртма № 390 адади 200

Офсет усулида RISO 3105 машинасида чоп этилди